

På spaning efter den nattväktare som flytt

En rapport om säkerhetspolitik

Inledning

Vi lever i en allt säkrare tid. 1900-talet var ett blodigt århundrade brukar det sägas, som om historien dessförinnan vore vit som snö. I själva verket har konflikt varit normaltillståndet under större delen av den mänskliga eran. Icke desto mindre har de totalitära, modernistiska ideologierna nationalsocialism, internationalsocialism och fascism åtminstone i vårt närområde tvingats ge vika för liberalismens framgångar på alla plan. Därmed förleddes måhända den naiva samhällsbetraktaren att, likt den liberala tegelstensförfattaren Francis Fukuyama, tro att säkerhetspolitik tillhör det förgångna. Fanatisk terrorism, nordkoreanskt trots och venezolansk nykommunism utgör de orosmoln som tvingar oss, som vill försvara de liberala värdena, att lära oss förstå de destruktiva krafternas inneboende logik. I ett land hart när utan försvar är den förutseende omvärldsanalysen det viktigaste verktyget för att trygga landets och invånarnas säkerhet.

I början av december 2007 utkom Försvarsberedningens rapport på samma tema, i vilken riktlinjerna för det svenska säkerhetspolitiska arbetet dras upp. I vanlig ordning syftar den till att vara brett förankrad men trots den rikliga förekomsten av kompromisser känner Vänsterpartiet, i lika vanlig ordning, sig tvunget att två sina händer. Verklighetsflyende som en drömsk 1800-talsromantiker väljer de att inte skräda på orden gällande USA, Nato och EU och lägga allt krut och all fokusering på koldioxidmolekylernas pågående och upptrappande angrepp.

Det dokument som du nu håller i din hand följer sin egen logik. I viss mån utgör det en antagonistisk skrift som försöker polemisera gentemot Försvarsberedningens något slätstrukna och delvis missriktade skrivelse. Men dessutom är det ett försök att intellektualisera och analysera de fundament som den svenska säkerhetspolitiken bygger och borde bygga på. Det förhoppningsvis ständigt närvarande syftet är att försöka förklara inte blott vilka hot vi står inför utan även vad vi kan och bör vara villiga att göra för att bemöta dem. Det vore inte Fria Moderata Studentförbundets rapport om den inte försökte höja blicken för att skåda bortom horisonten, samtidigt som den tog avstamp i de lärdomar som historien har medfört; det vore inte en studentförbundsk rapport utan att citera von Clausewitz, och utan att ifrågasätta våldsmonopolets existens.

Fria Moderata Studentförbundets presidium, maj 2008

Innehållsförteckning

Inledning	2
Innehållsförteckning	3
Vetenskapliga modeller	4
Definitioner	4
Krigets fundament	4
Varför försvar?	5
Forskning kring internationella relationer	6
Implikationer i dagspolitiken	9
Hotbilder	11
Miljöaspekten	11
Terrorism	11
Ryssland	12
Det svenska försvarets utformning	14
Värnplikt	14
Tvåbefälssystem	18
Nordiskt samarbete	19
Säkerhet och bistånd	20
Bistånd till militären	20
Försvar åt folket	21
Biståndets plats i säkerhetspolitiken	21
Internationella organisationer	23
Nationernas Förbund	23
Förenta Nationerna	24
North Atlantic Treaty Organization	28
OSSE	30
Vapenexport	30
Etik och moral	33
Pre-emptive strike	33
Collateral damage	34
Uppgifter för Försvarsmakten	36

Vetenskapliga modeller

Definitioner

Den första fråga man bör ställa sig inför en rapport om säkerhetspolitik är vad säkerhet och säkerhetspolitik egentligen är. Själva begreppet säkerhet är en sammanslagning av latinets *se*, som betyder ”utan” och *cura*, som betyder ”omsorg” eller ”oro”. Begreppet kan således översättas utan oro.¹

I de flesta definitioner är säkerhet dessutom ett tillstånd med ett objekt och ett subjekt – en stat som upplever sig osäker gör detta gentemot en annan aktör.²

Eftersom denna osäkra situation kan avlösas på två olika sätt syns i den svenska debatten även två falanger. Å ena sidan kan man arbeta med att bygga ett försvar som står emot de hot som finns, med exempelvis och vanligast en stark försvarsmakt. Å andra sidan kan man arbeta med att avlägsna hot så att de aldrig tillväxer, förslagsvis med hjälp av bistånd och fjärrinsatser som syftar till att förhindra eskalering av lokala osäkerhetssituationer.

Resonemanget ovan för oss in på vad säkerhetspolitik egentligen är. I historisk kontext belyses detta av det grekiska *strategia*-begreppet, som innebär konsten att på högsta beslutande nivå leda ett krig. Detta något ålderdomliga begrepp omformades dock av den store strategiteoretikern Carl von Clausewitz som klassiskt konstaterade att strategi är politikens fortsättning med andra medel.³ Säkerhetspolitik blir med denna kontextuella definition gränslandet mellan just strategi och politik.

Krigets fundament

Med ett deduktivt resonemang inleds detta försök till att förklara krigets uppkomst och varför traditionell, neo-klassisk ekonomisk teori fallerar i sina försök att beskriva fenomenet. Om vi antar att samtliga inblandade aktörer är fullständigt rationella, vinstmaximerande enheter som har tillgång till perfekt information är det nämligen svårt att förstå varför krig alls uppstår. Eftersom alla ingångsvärden i denna modell antas vara kända borde resultatet av ett krig kunna beräknas och istället för att faktiskt genomföra ett totalt sett förlustbringande krig skulle man sätta sig vid förhandlingsbordet direkt.⁴ Eftersom krig uppenbarligen existerar finns det alltså vissa brister i denna vetenskapsmodell.

Det är dock möjligt att ge en förklaringsmodell utifrån ekonomisk teori, genom att ta in delar av psykologisk forskning såsom teorin om *self-serving bias* och det fundamentala attributionsfelet.

Det fundamentala attributionsfelet går ut på att man tillskriver situationen större betydelse än personen när man själv misslyckas, tvärtom när någon motpart gör det, men tillskriver personen större betydelse än situationen när man själv är framgångsrik och tvärtom när motparten är det.⁵ *Self-serving bias* är ett liknande fenomen där man överdriver den egna moraliska rätten och de egna faktiska kompetenserna samtidigt

¹ SAOB, sökord ”*sekuritet*”

² Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

³ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

⁴ Denna modell har prövats i science fiction-sammanhang; se *Star Trek: A Taste of Armageddon*, 1967.

⁵ Åsa Nilsson, Föreläsning december 2006

som man undervärderar fiendens.⁶ Det är med andra ord en inbyggd psykologisk mekanism som tar fram det narcissistiska i människan.

Dessa bägge fenomen innebär uppenbarligen avsteg från den rent rationella analysen. Förblindade av egenkärlek fördunklas vår förmåga att objektivt bedöma verkligheten. Ett av de mest flagranta exemplen på detta fenomen är första världskriget då samtliga inblandade parter inte bara initialt trodde på seger utan även på en snabb sådan. De flesta räknade med att fira julen år 1914 i lugn och ro.⁷ Ett ännu tydligare, men inte lika storskaligt exempel, är att franska soldater under detta krig med bajonetter stormade tyska trupper som var utrustade med kulsprutor. Detta trots att man erfarenhetsmässigt från amerikanska inbördeskriget var medveten om att det vettiga snarare vore att ta skydd.⁸

Det tycks rimligt att anta att religiösa grupper, som ibland kan uppvisa imponerande *self-serving biases*, fortsätter att kämpa till synes hopplösa krig eftersom de är så fast övertygade om den egna moraliska – och möjligen krigsföringsmässiga – överlägsenheten.

Till detta kommer begreppet reciprocitet. Reciproka individer och grupper är villiga att straffa vad de bedömer som dåligt beteende, även om verkställandet av straffet innebär stora kostnader för den reciprokt lagda aktören.⁹ I kombination med *self-serving bias* kan detta förklara varför exempelvis palestinska självmordsbombare är så öppna för att ta livet av sig själva i ett försök att lemlästa motståndarna, även utan att blanda in faktorer som ekonomisk trygghet för familjen, grupptryck eller himmelska oskulder.

Varför försvar?

Det råder i stort sett konsensus gällande åsikten att en stat bör äga ett försvar mot yttre angrepp. Där slutar dock i regel konformismen. För förespråkare av en nattvaktarstat utgör denna funktion statens enda uppgift, där alla andra prioriteringar per definition hamnar i nästa division. Denna inställning delas även i stort av konservatismen, som sätter nationens säkerhet framför övriga åtaganden. I svensk politik har Försvarsmaktens och närliggande funktioners utformning dock kommit att bestämmas av regionalpolitiska bedömningar snarare än av rikets faktiska behov.

Det är mot bakgrund av den historiskt borgerliga synen på det svenska försvaret som exempelvis sommarens debatt kring försvarsutgifterna ter sig som mest förvånande och nedslående. När en borgerlig finansminister ser på Försvarsmaktens utgiftsposter som vilken budgetpost som helst missar han målet. Behovet av nationell säkerhet kan inte vägas mot maxtaxa på dagis. En betydligt rimligare inställning än att låta finansministern bestämma manöverutrymmet för högkvarteret och försvarsdepartementet är att den politiska nivån fastslår vilka uppgifter som försvaret bör utföra och att kostnadsuppskattningar för dessa funktioner inkommer från försvarsmakten. Efter förhandlingar sätts därefter notan som finansdepartementet då har att förhålla sig till. På så vis tillåts försvarsutgifterna inte utgöra ytterligare en liten bricka i finansdepartementets budgetmässiga pussel, samtidigt som försvarsmakten tvingas förhålla sig till tydliga ekonomiska ramar.

⁶ Babcock & Loewenstein, *Explaining Bargaining Impasse: The Role of Self-Serving Biases* (1997)

⁷ Keegan, *The first world war* (1999)

⁸ Thuchman, *The guns of August* (1961)

⁹ Fehr & Gächter, *Fairness and retaliation: The economics of reciprocity* (2000)

Forskning kring internationella relationer

Valet av teoretiskt paradig är viktigt vid studiet av säkerhetspolitik. Den statsvetenskapliga forskningen som främst belyser sådant som internationella relationer, säkerhetspolitik och moralfrågor kan i stort sett indelas i två stora falanger – liberalism och realism. Vi inleder med realismen, vars begynnande brukar hänföras till den grekiske historikern Thukydides som levde under 400-talet f. Kr. I sin studie över det Peloponessiska kriget ger han uttryck för åsikten att de olika grekiska statsstaternas makt och militära styrka var de två parametrar efter vilka den egna statsstatens beteende skulle anpassas.¹⁰

Machiavelli

I post-antik tid är dock realismens absoluta förgrundsgestalt diplomaten Niccolò Machiavelli, vars främsta verk, *Fursten*, är något av en säkerhetspolitisk handbok. Det är främst detta verk som format Machiavellis ökända rykte.

*”Hur lovvärt det är att en furste förhåller sig så att man kan tro honom och att han lever rättrådigt och inte svekfullt, inser alla, och trots detta vet man av erfarenhet att de furstar i vår tid som inte hållit så mycket på troheten, utan som med illistighet har förstått att vrida huvudet på folk slutligen, har fått övertag över dem som förlitat sig på ärligheten.”*¹¹

Det är onekligen lätt att tro att fullständig principiöshet förespråkas och så är även fallet, med restriktionen att det endast gäller utrikespolitik. Denna anses nämligen fullständigt instrumentell och bör således behandlas utan moraliska hänsynstaganden.¹² Machiavelli själv ansåg däremot att orsaken till att den gode fursten borde följa hans råd är att det gynnar det egna furstendömet och dess invånare mest, vilket i sig skulle vara den egentliga dygden.¹³ Summa summarum bör man handla så som gynnar en själv mest, oavsett vad omvärlden anser om detta.¹⁴

Machiavelli ser ständigt faror i omvärlden. Därför motiverar han exempelvis föregripande krig mot potentiellt tillväxande hot, och skulle inte ha några invändningar mot exempelvis Herodes barnamord. Utgångspunkten är djupt pessimistisk och grundar sig i att människan i botten är en ond varelse. Det är därför behovet av säkerhetspolitik är så stort.¹⁵

Hobbes

Om vi förflyttar oss till Englands 1600-tal kommer vi till ett land som befinner sig i brinnande inbördeskrig. Vi har efter Westfaliska freden sett uppkomsten och tillväxten av mer moderna stater än despotstyrda furstestater som de Medicis Florens. Filosofen Thomas Hobbes undrade varför dessa stater hade uppstått och hur de hade manövrerat säkerhetspolitiskt för att kunna överleva medan andra misslyckats.¹⁶

Hobbes låter påskina att människan skapar staten för att erhålla trygghet och

¹⁰ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

¹¹ Machiavelli, *Fursten*

¹² Det är dock svårt att se huruvida det faktiskt går att deduktivt härleda påståendet att inga moraliska hänsyn bör tas från premissen att utrikespolitik är instrumentell. Ett politiskt område kan rimligen vara såväl instrumentellt som belagt med vissa moraliska restriktioner.

¹³ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

¹⁴ Mikael Hörnqvist, distansföreläsning Uppsala Universitet, idehist.uu.se/distans/ilmh/Ren/lor25.htm

¹⁵ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

¹⁶ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

säkerhet. I det som Hobbes benämner naturtillståndet råder permanent konflikt i ett anarkistiskt krig där alla strider mot alla. Drivkraften bakom statsbildningen är alltså en fruktan för den mänskliga naturen. Därför förespråkade Hobbes en stark stat där ett väl utvecklat system med polis och militär fordras för att invånarna ska känna sig trygga. Det så kallade *säkerhetsdilemmat*, att den egna kontrollapparaten kan vändas emot de enskilda invånarna samt att en mer extensiv säkerhetsapparat skulle skapa mer säkerhet för de egna invånarna men mindre för omkringliggande stater var ingenting som gjorde Hobbes sömnlös om nätterna. Liksom övriga realister ansåg han detta dilemma vara omöjligt att undvika.¹⁷

Morgenthau

I slutet av 1930-talet var den tysk-amerikanska akademikern Hans J. Morgenthau verksam i USA. Hans främsta verk, *Politics among Nations*, fick ett märkbart inflytande på samtidens föreställningar om säkerhetspolitik. Morgenthau anser människans drivkraft vara *animus dominandi* – viljan till makt och trygghet för den egna existensen. I analogi med detta ansåg han att staten borde bete sig på liknande sätt. Därför var han djupt negativt inställd till president Woodrow Wilson och dennes försök att blåsa liv i Nationernas Förbund. Eftersom staternas vilja till makt är allt som är av betydelse kan säkerhet inte existera på någon överstatlig nivå.¹⁸

Eftersom det är svårt att uppskatta hur mycket makt en aktör på den internationella arenan besitter, och stor osäkerhet råder gällande förmågan att avgöra ett hots potential, tenderar krig att startas. För att garantera sin egen säkerhet, menar Morgenthau, krävs att vi bidrar till andras osäkerhet.¹⁹ Likaså är det direkt oansvarigt att använda ärlighet, uppriktighet, givmildhet och oreserverat förtroende som utgångspunkt för utrikesrelationer. Istället fordras att staten ljuger, spionerar, lurar och konspirerar. Därtill kommer att han inte ger mycket för de enskilda mänskliga rättigheterna i detta spel. Vissa värden måste ibland ges upp för att andra skall kunna räddas. Enligt Morgenthau läggs ett enormt ansvar på de för utrikespolitiken ansvariga politikerna. De är dels ansvariga för utrikespolitiken, dels ansvariga inför medborgarna. De kan därför inte kosta på sig att hålla sig med moraliska värderingar som förskjuter den faktiska maktbalansen i världen.²⁰

Neorealisterna

Tillsammans med Morgenthau var E.H. Carr den som gav upphov till realismen som rörelse. De skilde sig dock åt vad gällde premisser. Carr byggde i sitt magnum opus *The twenty years of crises* från 1939 sitt resonemang på den anarki som råder på mellanstatlig nivå. Eftersom ingen överstatlig regering existerar är det upp till den egna staten att säkra sin överlevnad. Han gör däremot ingen återkoppling till en ondsint natur hos människan utan härleder sina teser från situationernas tillfälliga tillstånd.²¹

Kenneth Waltz heter den neorealist som främst tagit fasta på Carrs idéer. Han ställer frågan varför krig uppstår och lägger fram tre hypotetiska svar där just avsaknaden av en överstatlig världsregering utgör ett delsvar. På samma vis som Waltz kan ses som en modern Carr har Morgenthau sin efterträdare i Mearsheimer som även

¹⁷ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

¹⁸ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

¹⁹ Aggestam, Engelbrekt, Wagnsson, Winnerstig, *Europeisk säkerhetspolitik* (2000)

²⁰ Aggestam, Engelbrekt, Wagnsson, Winnerstig, *Europeisk säkerhetspolitik* (2000)

²¹ Aggestam, Engelbrekt, Wagnsson, Winnerstig, *Europeisk säkerhetspolitik* (2000)

han reflekterar över människans inneboende onda natur.²² Realismen är alltså inte nödvändigtvis en cynisk idéhistorisk teori, även om delar av realismen är så beskaffad.

Neorealister i stort uppskattade den stabilitet som den polära maktdelningen under det kalla kriget gav. Deras modell bygger på en rationell analys som blir tydligare ju färre potentiellt felande länkar som finns. Med fler fingrar på fler knappar ökar osäkerhetsmomentet i beräkningarna och enligt exempelvis Morgenthau resonemang innebär det att man måste vidta åtgärder oftare och tidigare för att bevara världsstabiliteten, för vilken realisterna anser stormakterna främst ansvara.²³

Liberalism

Liberalismen är realismens motpol inom det säkerhetspolitiska området. Realismens pessimistiska människosyn förbyts här i en tro på individen som en förnuftets och framstegens varelse. Därav följer även att, som John Locke hävdade, staten existerar för att stärka individernas frihet.²⁴

Det är alltså inte utifrån en rädsla för den mänskliga naturen utan tvärtom för att kunna garantera individerna i samhället förmågan att leva just i enlighet med sin natur som staten motiveras. Rättsstaten är den sammanslutning som syftar till just detta. Kännetecknande för den liberala rättsstaten är att den förvisso bygger på vissa normer men ändå uppvisar en stor portion tolerans, varför det ligger nära till hands att se på säkerhetspolitik inte bara som ett undvikande av krig och konflikt utan som en institution för fred och samarbete.²⁵

Jeremy Bentham var den liberala, utilitaristiska 1700-talsjurist som myntade begreppet ”internationell rätt”. Bentham försökte påvisa att det låg i rättsstaternas egna, rationella intresse att lyda internationella lagar inom utrikespolitiken. Själva uppfinningen är alltså liberal, även om det nutida åberopandet av folkrätten främst görs av diktaturkramare och amerikanofober.

Som en följd av den positiva synen på människan följde naturligt Immanuel Kants profetia om den eviga freden, som kommer av upprepad tilltro till den internationella rättens normer.²⁶ Det är denna eviga fred som förespråkare för demokratiinförande i kulturer där detta ej hittills spontant har uppstått ofta hänvisar till.

Modern liberalism

Liberalismen skiljer sig inte bara genom sin optimistiska människosyn och därmed positiva syn på staten från realisterna. Även studiet av aktörer skiljer sig. Liberaler står för en pluralistisk syn gällande de säkerhetspolitiska aktörerna. Realisterna däremot ser på säkerhetspolitik som statens verksamhet.²⁷ Detta får implikationer även för vad man avser med säkerhet. Realisten pekar i regel på den suveräna statens säkerhet medan liberalen oftare talar om individernas säkerhet.

Den globaliseringsprocess som vi är inne i för tillfället leder till ökat handelsutbyte mellan stater och denna mekanisms fortsättning gör det mer och mer osannolikt att väpnade konflikter skulle tas till. Framför allt den så kallade interdependensliberalismen har fokuserat på detta ömsesidiga beroende. Arbetsdelning

²² Aggestam, Engelbrekt, Wagnsson, Winnerstig, *Europeisk säkerhetspolitik* (2000)

²³ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

²⁴ John Locke, *Two treatises of government*

²⁵ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

²⁶ Immanuel Kant, *Zum ewigen Frieden*

²⁷ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

innebär ökat beroende och endast genom samarbete med andra individer och andra regioner kan välfärdsvinsterna som arbetsdelningen utlovar även kamma hem. Frederic Bastiat, den franske 1800-talsfilosofen, koncentrerade denna kunskap i citatet ”om inte varor korsar gränser kommer soldater att göra det”.²⁸

På grund av denna positiva syn på internationella relationer som fora för samarbete och ökat välstånd är det inte underligt att liberalismen som säkerhetspolitisk teori förespråkar aktivt medlemskap i internationella organisationer. En naturlig fortsättning på interdependensliberalismen är den institutionella liberalismen som fokuserade på att förvandla den anarki som råder på mellanstatlig nivå till en mer ordnad tillvaro. Men till skillnad från realismens företrädare ansåg man att detta inte bäst görs genom den egna statens utökade maktanspråk utan genom upprättande av gemensamma normer och andra institutioner.²⁹

Idén går tillbaka till Benthams visioner och Kants utopi. Moderna liberaler noterar gärna att demokratier aldrig förklarat krig mot varandra, vilket förvisso är sant. Det finns dock ingen enhetlig teoribildning som kan förklara varför det förhåller sig på det viset. Ofta används tre separata förklaringsmodeller.

1. Demokratier har välfungerande mekanismer för att hantera konflikter på ett fredligt sätt; valfrihet, rättssystem och yttrandefrihet. På så vis kanaliseras konflikter på ett mer konstruktivt sätt än i diktaturer.
2. De gemensamma moraliska grundvärderingarna som delas av alla demokratier gör att motsättningarna är mindre än mellan exempelvis en nazistisk och en kommunistisk diktatur.
3. Den höga graden av ekonomiskt utbyte gör det mindre fördelaktigt att bedriva anfallskrig.

Det mest berömda postsovjettiska, liberala verk som skrivits inom området är förmodligen Francis Fukuyamas *The end of history*, där liberalismens obändiga tro på framsteg och Kants eviga fred lyser tydligast. Fukuyama menar inte att konflikter aldrig mer kommer att uppstå men han menar att fascismen, nazismen och kommunismen samtliga visat sig vara liberalismen underlägsna samhällsformer. Övergången till en liberal demokrati är en irreversibel förändring och större, mellanstatliga konflikter kommer inte längre att kunna uppstå.³⁰

Implikationer i dagspolitiken

Den vetenskapliga fejden om vilken förklaringsmodell som skall utgöra paradigm och de implikationer som följer därav har självfallet fått kraftiga återverkningar på den faktiska politiken. I svensk politik avvisas i regel den realistiska skolan, med hänvisning till att kall cynism inte bör vara vägledande vid säkerhetspolitiska överväganden. Samtidigt anklagas ofta USA för att vara just så egoistiskt och cyniskt som realismen möjligen kan hävdas vara. Då missar man dock grovt det faktum att det föreligger en stor skillnad mellan den realism som George Bush d.ä. och den idealistiska – i säkerhetspolitisk bemärkelse liberala – neokonservatism som George Bush d.y. står för. Det ligger nära till hands att ana att omdömet fördunklats av öppen avsky för vad som brukar benämnas ”amerikansk imperialism”.

Försvarsberedningens rapport utgår, medvetet eller omedvetet, i mångt och

²⁸ Frederic Bastiat, *Ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas*

²⁹ Christiansson, *Säkerhetspolitisk teori*

³⁰ Francis Fukuyama, *The end of history*

mycket från den idealistiska liberalismens premisser. Ur detta följer exempelvis förespråkandet av närmare integration av Ryssland i Östersjöregionen.³¹ De förändringar som har skett efter kalla krigets slut har förskjutit tyngdpunkten för den vetenskapliga diskussionen från realismens domäner så att liberalismen vunnit mark. Även globaliseringen har spätt på denna effekt. En viktig skiljelinje handlar dock om huruvida Sverige bör vara medlem i internationella organisationer som FN, Nato och EU, och här återfinns också stora skillnader mellan bedömare från olika partier. Intressant att notera är möjligen att Vänsterpartiet är det parti som tydligast kritiserar Sveriges medlemskap i EU och säkerhetspolitiska samarbete med Nato. I den meningen ligger partiets linje väldigt nära realismen. Den isolationsargumentation med nationella förtecken som vänsterpartiet pläderar för är svår att relatera till de vackra orden om internationalism i andra sammanhang: "Försvarsberedningen har valt att helt och utan kritisk analys ansluta till och underställa sig EU:s och Natos strategier för kris-hantering. Detta ökar Sveriges beroende till andra stater."³²

Endast Nordkorea lägger större energi på total nationell självtillräcklighet. Möjligen är det denna undermedvetna kärlek till realismen som gör att den svenska vänstern betraktar nuvarande president Bushs utrikespolitik med en så stor portion skepsis. För anhängare av en idétradition som vill utesluta moraliska ställningstaganden ur säkerhetspolitiken måste viljan att offra amerikanska liv för införandet av demokrati i delar av världen där detta aldrig har existerat te sig mycket märklig.

³¹ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

³² Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan, bilaga 1* (2007)

Hotbilder

I december månad utkom Försvarsberedningens rapport, som bland annat gör anspråk på att göra en genomgripande analys av hotbilden mot Sverige.³³ I enlighet med svensk tradition syftar säkerhetspolitiken till att vara brett parlamentariskt förankrad, varför samtliga riksdagspartier medverkat i framtagningen av dokumentet. Icke desto mindre känner sig vänsterpartiets Gunilla Wahlén tvungen att ta avstånd från övriga deltagare och bifoga sin reservation,³⁴ vilket blir ytterligare en aning apart med tanke på att rapporten i sin helhet är medvetet trubbig och kompromissfylld. Under Folk och Försvars rikskonferens i Sälen i början av 2008 målades sedan stora riktlinjer upp av bland andra försvarsministern och företrädare för Försvarsmakten. Sammantaget är det rimligt att anta att detta utgör den nuvarande inriktningen på svensk säkerhetspolitik.

Miljöaspekten

Enligt Försvarsberedningens rapport utgör miljöproblem inte bara ett säkerhetspolitiskt dilemma utan det *största* enskilda säkerhetspolitiska problemet.³⁵ Problemet är dock att i klassisk betydelse är miljöproblem och naturkatastrofer inte säkerhetspolitiska hot över huvud taget. De är nämligen inga agenter. När väl detta rekvisit har lagts åsido ges däremot betydligt friare tyglar att bedöma vad som utgör och inte utgör säkerhetspolitiska hot mot Sverige. Det hänvisas således till växande befolkningar samt minskande naturtillgångar; energifrågor och vattenbrist anses vara framtidens stora konfliktorsaker.³⁶

Vad man försöker hävda är alltså att det även i framtiden på många håll kommer att stridas om land och naturtillgångar. Detta är onekligen intet nytt men väl värt att påpeka är att rapporten samtidigt ger utlopp för den totalt motsatta uppfattningen, nämligen att traditionella konflikter ersatts av asymmetrisk krigföring där traditionella mål inte längre är en del av angriparnas syfte och att det svenska försvarets organisation därför bör omformas.

Det tycks som om de har rätt samtidigt som de har fel. Även i framtiden kommer många konflikter att bestå i väpnade soldaters framryckningar i syfte att vinna landutrymme. Till detta kommer dock de i Sveriges närhet mer troliga nyare angreppsformerna, där IT-attacken på Estland får utgöra omen och exempel. Således bör vi rusta för bägge varianterna. Där brister dock Försvarsberedningens analys betänkligt när de så kraftigt nedtonar behovet av mer klassisk militär doktrin och förmåga, allt ständigt fokus på miljöfrågor till trots.

Terrorism

Även om frågan var brännande het för inte alltför länge sedan har den inte mynnat ut i några konstruktiva förändringar av vare sig den säkerhetspolitiska retoriken eller Försvarsmaktens och krisberedskapsmyndigheters utformning. Frågan bör dock aktualiseras. I en globaliserad, integrerad värld som bygger på öppenhet, förtroende och ständigt handelsutbyte finns många mål för terrorismverksamhet. Sverige skulle

³³ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

³⁴ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan, bilaga 1* (2007)

³⁵ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

³⁶ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

behöva en diskussion kring vilka samhällsstrukturer som utgör potentiella mål och hur försvaret av dessa bör utformas. Kärnkraftverk är exempelvis i större behov av skydd när motståndarna ser civila svenska förluster som ett egenvärde snarare än som en olycklig bieffekt.

Viktiga infrastrukturkomponenter som kraftledningar, telefonmaster, datakommunikationscentraler, hamnar, flygplatser, järnvägar och vägar utgör också möjliga mål för destruktiv verksamhet. Vilka åtgärder som vidtas för att skydda dessa är svårt att avgöra. Likaså hur vi förhåller oss i det fall då detta hypotetiska scenario *de facto* inträffar. Stormen Gudrun visade exempelvis på stora brister inom den svenska infrastrukturreservkapaciteten.³⁷ Islamistiska terrorister har i Europa slagit till mot bland annat Madrid och London och det finns ingen anledning att anta att en operation riktad mot Stockholm enkelt kan uteslutas. Nedbrännandet av den svenska ambassaden i Damaskus var ett exempel på terrorismaktivitet på svensk mark, i syfte att förändra det öppna, demokratiska samhälle som vi står för.

Terrorismbekämpning är en uppgift främst för det svenska polisväsendet, inklusive säkerhetspolisen, men bör utföras i samarbete med relevanta delar av Försvarsmakten och andra myndigheter som opererar inom krisberedskapsområdet. Dessutom bör insatserna koordineras internationellt. Även om det är en verksamhet som av förklarliga skäl inte i detalj kan diskuteras i kvällspressen är det lätt att tolka den totala avsaknaden av en debatt kring potentiella terrorismhandlingar som ett symptom på säkerhetspolitisk lättja.

Ryssland

Försvarsministern talade i Sälen om utvecklingen i Ryssland³⁸ och likaså uppehåller sig Försvarsberedningen vid ämnet en längre stund.³⁹ Icke desto mindre är det synd att notera en undfallenhet i ämnet som för den historiskt bevandrade ter sig ytterst obehaglig.⁴⁰ Det noteras förvisso att utvecklingen i Ryssland är beklaglig men samtidigt vill försvarsministern låta påskina att fullt så illa är det inte ställt eftersom landet inte är kraftfullt nog att utgöra ett hot mot omvärlden. Han baserar denna slutsats på landets relativt låga BNP per capita, låga medellivslängd, stora inkomstklyftor, föråldrade militärmateriel och minskande befolkning.⁴¹ I sina avslutande ord om björnen i öst låter det så här:

”Men, vi kan inte se någon aktör som har förmåga eller ambition att utgöra ett militärt hot av den gamla typen mot Sverige. En ny tids hot blir just nya.”

Slutsatsen är uppenbarligen haltande. Om den nya tidens hot blir just nya är frågan varför han lägger så mycket energi på att kommentera Rysslands förmåga att utgöra den gamla sortens hot. En seriös bedömning borde rimligtvis innehålla även en passus om Rysslands förmåga att stänga av olje- och gasexport till Sverige och våra grannländer, möjligheterna att utföra en samordnad attack mot svensk datakommunikation och andra mer moderna hot.

Historien har lärt oss att lika farligt som aggressiva stater med imperialistiska drömmar är en i förväg intagen pacifistisk hållning hos de länders regeringar som utgör

³⁷ Räddningsverket, *Stormen Gudruns påverkan på räddningstjänstens tekniska infrastruktur*

³⁸ Sten Tolgfors tal, Folk och Försvar, Sälen, 14 januari 2008

³⁹ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

⁴⁰ Jfr Neville Chamberlains *peace in our time* gällande den pacifistiska inställningen visavi Nazityskland.

⁴¹ Sten Tolgfors tal, Folk och Försvar, Sälen, 14 januari 2008

diktaturernas motpoler.⁴² Pacifism är inställningen att inga värden är så värdefulla att de bör försvaras med våld om nödvändigt.⁴³ Dagens Ryssland är förvisso ingen renodlad diktatur men landet brottas onekligen med diverse demokrati-, rättsäkerhets- och självbildsproblem och utvecklingen är olycklig, vilket även Försvarsberedningen noterat.⁴⁴

Om nu bedömningen görs att Ryssland ännu inte utgör ett potentiellt hot mot Sverige och svenska intressen är frågan vad som krävs för att landet skall uppfattas just så. Rimligare än den vänta-och-se-strategi som nu tycks ha anlagts vore att ställa upp kriterier för vad som ska hända för att Sverige skall döma ut Ryssland som en odemokratisk stat och ett hot mot sina grannländer, däribland Sverige. Utan väsentliga parametrar för övervakning är det svårt att se att en pacifism-by-default-regering någonsin skulle dra den slutsatsen, även om stora auktoriteter på området redan har gjort det.⁴⁵

⁴² Inte bara Storbritannien utan även Frankrike ville ge Tyskland stort manöverutrymme inför andra världskriget.

⁴³ Huruvida de då bör betecknas värden är en delvis semantisk fråga. Onekligen bör värden vara värdefulla för att begreppet skall fylla någon vettig funktion.

⁴⁴ Försvarsberedningen, *Säkerhet i samverkan* (2007)

⁴⁵ Bo Pellnäs "Vi lever i dårarnas paradis", *Svenska Dagbladet Brännpunkt*, den 18 juli 2007.

Det svenska försvarets utformning

Värnplikt

Den 21 december 2007 utsåg regeringen Reinfeldt den förutvarande centerpartistiske riksdagsledamoten Anders Svärd att leda den parlamentariska kommitté som ska utreda ”vilka lagändringar och övriga åtgärder som behövs för att möjliggöra frivillig rekrytering och utbildning av sådan personal som idag tjänstgör enligt lagen om totalförsvarsplikt”.⁴⁶ I den perspektivstudie som försvarsmakten ungefär samtidigt överlämnade till regeringen förespråkade man att framtida insatsförband ska bemannas med kontraktsanställda soldater och sjömän.⁴⁷ Detta är stora steg i svensk säkerhetspolitisk historia. Efter ett drygt sekel av allmän värnplikt frångås nu tvånget som bas för försvarets personalförsörjning och ersätts av frivillighet.

Det är naturligtvis ett viktigt steg sett ur ett liberalt politiskt perspektiv. Men likaså är det ett viktigt steg för att skapa den flexibilitet och insatsförmåga som försvarsmakten behöver för att förmå lösa sina uppgifter. Att årligen utbilda och samöva förband som när de står på toppen av sin förmåga avvecklas och hemförlovas är inte kostnadseffektivt. Det är en metod som rent praktiskt passar ett invasionsförsvar baserat på allmän mobilisering, men knappast ett flexibelt insatsförsvar som håller på frivillighetens goda princip i samtliga internationella insatser. En slopad värnplikt gör å andra sidan i princip att mindre utbildningsvolym krävs för att bemanna en given förbandsvolym, genom att alla som utbildas sedan står i insatsberedskap. Den sortens kontrakt kan tecknas med frivilliga soldater, men inte med värnpliktiga vid inryckning.

Tragiskt nog finns det många som motsätter sig en slopad värnplikt. Värnpliktsförespråkarna är ingen homogen grupp, utan landar utifrån vitt skilda utgångspunkter i liknande slutsatser vad gäller just värnplikten. De kanske rimligaste förespråkarna av värnplikten är de pragmatiker som oroar sig över att försvarets personalförsörjning riskerar att försämrats utan värnplikt. Rekryteringen till förbanden i internationell tjänst sker ju till stor del bland de som nyligen genomfört värnpliktstjänstgöring, resonerar de, och man vet ju vad man har men inte vad man får. Mot detta resonemang kan man enligt ovan invända att dagens personalförsörjning är oerhört kostnadsdrivande, eftersom man via värnpliktssystemet inte i formell mening kan garantera någon personal alls, vilket man skulle kunna om man redan vid inryckningen kunde skriva kontrakt om fortsatt tjänstgöring.

Avsevärt mindre rimliga i sin analys är de som med luddiga hänvisningar till folklig förankring avkräver landets ungdomar (eller i förekommande fall bara dess unga män) ett års tvångsmässig tjänstgöring. Vänsterpartiet argumenterar för denna syn med portalformuleringen ”Poängen med allmän värnplikt är att den omfattar alla klasser och grupper i samhället”.⁴⁸ *Enough said.*

Tragikomiskt nog är även värnpliktsrådet, efter beslut i värnpliktskongressen, förespråkare av värnplikten. Pressekreteraren Mikael Åström formulerar den knivskarpa analysen ”Vi vill ha Sveriges bästa värnplikt, och vi är inte här för att lägga

⁴⁶ Regeringskansliet, <http://www.regeringen.se/sb/d/8669/a/95115>

⁴⁷ Försvarsmakten: *Ett hållbart försvar för framtida säkerhet*, <http://www2.mil.se/upload/dokumentfiler/Perspektivplan/Missiv%20perspektivstudie%202007.pdf>

⁴⁸ Vänsterpartiet om Fred och försvar, <http://www.vansterpartiet.se/content/view/183/279/>

ned den”.⁴⁹ En rimligare hållning för värnpliktsrådet vore naturligtvis att vilja ha Sveriges bästa militära grundutbildning, oavsett om den sker på värnpliktens eller frivillighetens grund. Allt annat framstår bara som parodiskt egensinniga *public choice*-effekter.

Allra mest befängd är emellertid den idé som förespråkas av den gamle SFS-ordföranden Tobias Smedberg. Hans inställning är för det första att behålla värnplikten, men att kraftigt skära i försvaret och inte längre delta i EU- eller Nato-operationer. En sådan åtgärd innebär i praktiken att tvånget utökas, samtidigt som meningen med det, i form av efterfrågade insatser som ökar friheten och säkerheten i världen, minskar. Men det slutar inte där. Smedberg vill gå vidare och införa en samhällsplikt, som ”tvingar unga människor att under en period bistå det civila samhället inom vård, skola, omsorg, räddningstjänst eller andra områden”.⁵⁰ Dessutom vill han ha såväl obligatorisk värnplikt som samhällsplikt för bägge könen. Smedbergs resonemang tycks å ena sidan bygga på att svenska militära förband inte kan bidra till frihet och säkerhet i världen – i alla fall inte i Kosovo, Afghanistan eller Kongo – men å den andra sidan att tvång gentemot landets ungdomar är helt oproblematiskt. Smedberg lyckas således bygga sin värnpliktsfaiblesse på två orimliga ståndpunkter. Med sådana vänner behöver värnpliktskramarna knappt några fiender.

Regeringen har å andra sidan kritiserats för att inte gå tillräckligt långt: varför bara göra värnplikten vilande, snarare än att avskaffa den helt och hållet? Ur ett liberalt perspektiv är det en kritik som måste tas på allvar och bemötas på ett principiellt invändningsfritt sätt. Värnplikten uppfattas med rätta som en frihetsinskränkning och som en institution för tvångsarbete åt staten. Därutöver finns det naturligtvis en lång rad skrämmande exempel, främst från slutna och diktatoriska samhällen, på hur värnpliktstjänstgöring används som medel för att indoktrinera medborgarna. Det sovjetiska systemet med politiska officerare ner på kompaninivå med uppgiften att säkerställa personalens skolning i marxism-leninism är blott ett av alltför många flagranta exempel på hur värnplikt inneburit inte bara tvångsmässig militär utbildning, utan även övergrepp på yttrandefrihet och personlig integritet.

För att göra en rättvisande värdering av värnplikten som metod för att försvara ett fritt samhälle måste vi emellertid se bortom de primitiva *guilt by association*-argumenten. För att definitivt kunna avföra värnplikten ur den säkerhetspolitiska verktygslådan bör vi vara generösa och ge den *the benefit of the doubt*: hur skulle en värnplikt konstruerad för att i minsta möjliga mån kränka medborgarnas fri- och rättigheter te sig?

Iakttagelsen att värnplikt är tvångsarbete är inte bara en billig retorisk poäng, utan en filosofisk ståndpunkt som vi bör ta på största allvar. Emellertid ger denna iakttagelse ändå inte något ensidigt stöd till tesen att värnplikt alltid är fel.

Bland den moderna liberalismens främsta verk återfinns *Anarchy, State, and Utopia* (1974) av den amerikanske filosofen Robert Nozick.⁵¹ Nozick försvarar en minimal stat, där skatt endast tas ut för att sköta grundläggande nattvaktaruppgifter. En viktig del av hans argument, som framförs i andra delen av den tredelade boken, är att skatt som tas ut i omfördelande syfte är att jämställa med tvångsarbete. Ty den som arbetar för att därefter få se sin inkomst tas i beslag har inte arbetat för sin egen räkning utan för någon annans – statskassans. Den högst berättigade fråga som Nozick

⁴⁹ Värnpliktsnytt, <http://www.varnpliktsnytt.se/nyheter.php?id=3793>

⁵⁰ Tobias Smedbergs blogg, www.tobiassmedberg.blogspot.com 14 februari 2008

⁵¹ Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, Basic Books, (1974)

ställer sig är om det egentligen finns någon större principiell skillnad mellan att avkräva någon en skatt och att avkräva densamme det arbete som går åt för att tjäna ihop till skatten.

Det finns naturligtvis en högst påtaglig praktisk skillnad: effektiviteten i det utförda arbetet kan förväntas vara många gånger högre när den enskilde själv får välja födkrok än när han tvingas att arbeta med uppgifter som staten påtvingat honom, men för vilka han helt kan saknas fallenhet. Av det skälet är det statsfinansiellt rationellt att samla skatt i form av pengar snarare än oxar och smörbyttor, och av det skälet är det militärt rationellt att låta professionella soldater sköta försvaret snarare än att ha allmän värnplikt. Men den principiella skillnaden är inte så stor. En liberalt sinnad person som förespråkar skatteuttag för att finansiera statens nattväktarfunktioner kan inte vara motståndare till värnplikt endast för att det är tvångsarbete. Synen på skatt och värnplikt som likartade medel för att upprätthålla nattväktarstatens funktioner återfinns också hos den österrikiske ekonomen och liberale teoretikern Ludwig von Mises:⁵²

“If the government of a free country forces every citizen to cooperate fully in its designs to repel the aggressors and every able-bodied man to join the armed forces, it does not impose upon the individual a duty that would step beyond the tasks the praxeological law dictates. In a world full of unswerving aggressors and enslavers, integral unconditional pacifism is tantamount to unconditional surrender to the most ruthless oppressors. He who wants to remain free, must fight unto death those who are intent upon depriving him of his freedom. As isolated attempts on the part of each individual to resist are doomed to failure, the only workable way is to organize resistance by the government.”

Den liberale värnpliktsmotståndaren måste således hitta andra argument än tvångsarbetet. Ett argument som ofta används är frivilligheten i sig själv. Thomas Jeffersons berömda tänkespråk ”A society that will trade a little liberty for a little order will lose both, and deserve neither” kan stå som motto för den inställningen. Konkret innebär den att om ett fritt samhälle inte förmår mobilisera soldater på frivillig väg, utan måste ta till det tvång som värnplikt medför, så förtjänar det inte heller att försvaras. Om medborgarna inte frivilligt är beredda att kämpa för sin frihet, vad är det då för samhälle de lever i?

Tyvärr är det argumentet för enkelt. Det går nämligen att tänka sig en situation där medborgarna i en stat *de facto* är beredda att gå man ur huse för att kämpa för friheten, men ändå tvekar. Genom att använda en spelteoretisk teoriram kan vi förstå varför: vi har en fångarnas dilemma-liknande situation.

⁵² Ludwig von Mises, *Human Action*, kapitel XV, avsnitt 6. Tillgänglig via <http://www.mises.org/humanaction/chap15sec6.asp>

	Många sluter upp	Många deserterar
Du sluter upp	Friheten försvaras, du riskerar livet	Friheten försvaras inte, du mister nästan säkert livet
Du deserterar	Friheten försvaras, du går säker	Friheten försvaras inte, du kanske klarar dig

Oavsett om dina grannar sluter upp i krigsansträngningen för att försvara friheten eller ej så tjänar du själv som enskild individ på att desertera. Om tillräckligt många tänker så – vilket alla rationellt ”borde” göra – så går friheten förlorad, och alla förlorar mer än om alla ställt upp. Oron över att ens grannar ska vara nyttomaximerande *rational men* i beslutsteoretisk bemärkelse kan få den bästa av män att tveka inför att ge sig ut i strid. Här kan emellertid värnplikten fylla en funktion: om staten kommenderar medborgarna att inställa sig till krigstjänst så bryts fångarnas dilemma-situationen. Istället kan var och en bidra till att försvara friheten, trygg i sin förvisning om att alla andra gör sammalunda. I ett sådant scenario skulle värnplikten faktiskt kunna avskaffas i samma stund som mobiliseringen slutförts, ty då har tvekan och fruktan för de andras agerande undanröjts. Om värnplikt däremot behövs även därefter finns det naturligtvis skäl att ifrågasätta om det föregivet fria samhälle som ska försvaras faktiskt är så fritt.

I dagens Sverige finns det emellertid ingen som helst anledning att tillämpa allmän värnplikt. Den personalstyrka som behövs, även med betydligt större internationella åtaganden än de nuvarande, torde utan problem gå att rekrytera på frivillig väg. Den tid är sedan länge förbi då ungefär 50 000 unga män årligen behövde utbildas för att möta de sovjetiska motorskyttedivisionerna på slagfältet. Idag råder inget tvivel om att frivillighetslinjen bäst förmår säkra såväl effektivitet som professionalism i försvarsmaktens verksamhet. Skälet är enkelt och kan sökas i ekonomiska teorier om frihandel och arbetsdelning.

Eftersom medborgarna i ett land alla har olika uppsättningar talanger och förmågor kommer vissa att vara bättre på att försvara friheten med vapen i hand än andra, som i sin tur kanske är bättre än de förstnämnda på civila sysslor. Nu behöver vi inte gå längre än till Adam Smith för att inse att dessa grupper tjänar på att handla med varandra, snarare än på att låta var och en självhushålla med såväl militära som civila sysslor. Effektivitetsvinsten i en professionell försvarsmakt är enorm. Givet att varje slösaktigt använd skattekrona – eller varje bortslösad tvångsarbetsstimme – är en stöld från de fattiga torde det stå klart varför värnplikten är en orimlig lösning på det fria samhällets försvarsproblem.

Den amerikanske författaren Robert A Heinlein beskriver i den omdebatterade och kontroversiella boken *Starship Troopers* (1959) hur frivillighet, respekt för individens rättigheter och friheter är förenligt med den tvångsmässiga disciplin som krävs för att säkerställa detta försvaret för dessa rättigheter och denna livsstil.⁵³ Hur

⁵³ Heinlein, Robert: *Starship Troopers*, 1959.

kan ett fritt samhälle sätta upp en armé där individen med blott ett fåtal undantag avkrävs fullständig lydnad mot sina överordnade och förväntas ge avkall på sina individuella intressen och särdrag till förmån för det kollektiva militära målet?

När den rysk-amerikanska författarinnan Ayn Rand under Vietnamkrigets mindre ärorika slutfas talade till kadetterna i avgångsklassen på militärhögskolan Westpoint, USA 1974, under rubriken *Philosophy: Who Needs It?*, gjorde hon ett försök att artikulera hur denna spänning kan lösas upp:⁵⁴

“You have chosen to risk your lives for the defense of this country. I will not insult you by saying that you are dedicated to selfless service – it is not a virtue in my morality. In my morality, the defense of one’s country means that a man is personally unwilling to live as the conquered slave of any enemy, foreign or domestic. This is an enormous virtue.”

Rand sätter fingret på samma punkt som Heinlein: det finns ingen motsättning i att en individ går från det fria civila samhället till ett till formen mer ofritt militärt samhälle, så länge övergången sker frivilligt och av individuell övertygelse om det goda och rätta i ett sådant agerande. Det är också skälet till att Heinleins ”värnplikt” inte är en plikt i juridisk mening.

Vikten av frivillighet accentueras också av att rekryterna i *Starship Troopers* under grundutbildning först organiseras i ett regemente om tusentals man, men att den personalstyrka som återstår vid utbildningens slut bara räcker till ett par kompanier. Alla som inte klarar av att uthärda strapatserna får lämna det militära livet och återgå till sina civila banor. Det som från början bara är ett frivilligt val måste över tiden växa till ett personligt ställningstagande och en hängivenhet gentemot den militära organisationen själv; dess värderingar, dess hierarki, dess disciplin. *Starship Troopers* kan läsas som en analys av vad det är som gör att vi slåss för friheten; vilka värden och idéer det är som vi måste internalisera för att nå dithän. Troligen är det så att ett abstrakt och filosofiskt frihetsbegrepp inte räcker för att en människa ska resa sig upp och framrycka under fientlig eldgivning. För att det ska ske måste man känna en gruppgemenskap och lojalitet som på ytan kan tyckas gå emot individualism och frihet. Heinlein försöker visa att denna motsättning är en chimär.

Tvåbefälssystem

Den 17 januari 2008 beslutade regeringen att ge försvarsmakten i uppdrag att reformera befälsordningen i syfte att införa ett tvåbefälssystem.⁵⁵ Bakgrunden är enkel. Det finns i militär verksamhet liksom på andra håll ett behov av arbetsdelning, där en personalkategori huvudsakligen utbildas mot högre chefs- och stabsbefattningar och en annan mot lägre chefs- och specialistbefattning. I de flesta länder finns det två kategorier av befäl, med olika karriärgångar och tjänstegrader, som svarar mot denna arbetsdelning.

I Sverige har vi sedan 1983 haft ett enbefälssystem: all fast anställd personal på militära chefstjänster har varit officerare. Skälen är i huvudsak politiska. I det jämlikhetsfixerade Sverige där jantelagen näst intill var inskriven i lagboken ansågs det helt enkelt fel att ha flera olika kategorier av befäl: officerare, underofficerare och underbefäl. Alla ska vara officerare, så enkelt var det.

Tyvärre anpassar sig inte verkligheten efter kartan. Behovet av arbetsdelning och

⁵⁴ Rand, Ayn; *Philosophy: Who Needs It?*, 1982 (titelessän). Även via <http://gos.sbc.edu/r/rand.html>

⁵⁵ Regeringen, <http://www.regeringen.se/sb/d/119/a/96090>

specialisering försvinner inte bara det passar den socialdemokratiska normen. Däremot medförde enbefälssystemet att många officerare som kanske var bäst lämpade som specialister tvingades vidare uppåt i organisationen, eftersom det var det enda sättet att avancera såväl till grad som till lön. Resultatet blev att försvarsmakten idag lider av stor brist på personal med lång gedigen erfarenhet av hur tekniska system ser ut på detaljnivå. I den mån den kompetensen finns kvar så lever den vidare hos de befordrade gamla underofficerarna: fanjunkare konverterade till löjtnanter men utan krav (eller möjlighet) att avancera.

Att regeringen nu gör upp med den förlegade synen på befälssystemet kanske sticker socialdemokraterna i ögonen. Men det kommer att effektivisera försvarsmakten och skapa en organisation bättre anpassad till verkligheten. Inte minst kommer det att göra försvarsmakten till en bättre arbetsgivare, som kan erbjuda olika karriärvägar till olika individer, alltefter deras fallenhet.

Nordiskt samarbete

När försvarsmakten ominriktas, från invasionsförsvar till insatsförsvar, uppkommer ett flertal frågor. En ständigt brännande fråga är naturligtvis ekonomin: har vi råd med våra internationella insatser? Vad ska sparas på? Hur får vi störst effekt för de investerade pengarna?

En idé som ibland luftas är att skära ner på de delar av försvarsmakten som inte direkt bidrar till de internationella insatserna. Hit hör förmågor som artilleriförband, ubåtar, stridsvagnsförband, luftvärnsförband, stridsflygplan etc. Även om en del av dessa förmågor skrivande stund står i beredskap som komponenter i Nordic Battle Group är det icke desto mindre sant att infanteribataljoner (ibland mekaniserade) av den sort som vi traditionellt ställt till FN:s förfogande inte kräver en försvarsmakt med hög teknisk nivå, avancerade ledningssystem och alla de truppslag som krävs för att kunna föra mekaniserad markstrid på divisionsnivå.

Å andra sidan blir de internationella uppdragen allt mer komplicerade och ställer allt högre krav på såväl materiel som taktiskt uppträdande. Dessutom är det rimligt att upprätthålla en långsiktig kompetensberedskap för att utföra även andra uppgifter än de som för tillfället är aktuella. Det finns alltså skäl att upprätthålla exempelvis kompetensen att strida med artilleribataljon inom brigadram, även om vi inte sätter upp någon brigad eller skickar artillerienheter utomlands.

Ett sätt att lösa knuten är ökad samordning med andra länder. Det är å ena sidan mer kostnadseffektivt än att Sverige självt betalar hela priset för exempelvis artilleriförmågan, å andra sidan säkerställer det fortsatt kompetens hos våra officerare och soldater.

Försvarsminister Sten Tolgfors angav i sitt tal på Folk och Försvars säkerhetspolitiska konferens i Sälen just det nordiska samarbetet som en nyckelfråga. Han underströk möjligheten till gemensamma utbildningar, övningar och övningsområden samt anskaffning av materiel. Detta är en del av en rimlig och kostnadseffektiv lösning för att bevara svensk kompetens på fler materieltyper och taktiska uppträdanden än vi för tillfället har behov av utomlands.

Säkerhet och bistånd

Det hävdas understundom att ”[v]ad som får kallas bistånd bestäms i den internationella samarbetsorganisationen OECD:s biståndskommitté DAC.”⁵⁶ *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) har dock knappast monopol på termen, oavsett vad fullblodspolitikerna i *Development Assistance Committee* (DAC) anser. Hursomhelst definieras termen bistånd i deras stadgar som bidrag eller rabatterade lån från offentliga organ, med huvudavsikten att befärja ekonomisk utveckling och välfärd; vidare exkluderas alla former av militära ändamål. I kontrast till detta kan den mer lekmannamässiga definitionen av bistånd anföras: ”ett begrepp som normalt används för större bidragsgivare där syftet är att bidra till minskad fattigdom, ökad demokratisering och uthållig utveckling i andra länder.”⁵⁷ Frågan är alltså öppen: vad menar vi med bistånd? Och den i detta sammanhang relevanta följdfrågan: Är säkerhetspolitik en (viktig) form av bistånd?

En historisk tillbakablick ger vid handen att rågångarna mellan militära och rent biståndsmässiga insatser varken har varit tydliga eller särskilt breda. Sverige har exempelvis haft en stolt tradition av att upprätta fältsjukhus i krigshärdar som Korea, Kongo, Somalia och i många andra konfliktområden; förutom det uppenbara i att militära resurser brukats till även civilbefolkningens godo, har i åtminstone det koreanska fallet⁵⁸ den militära insatsen, i gott samarbete med civila organisationer, givit upphov till bestående avtryck. Dessa i grunden militära stödinsatser har således haft karaktären av humanitärt bistånd, även om militära strateger inte alls förnekar det betydelsefulla arbetet med hearts and minds, det vill säga att vinna lokalbefolkningens gunst. Därmed får det anses vara belagt att militära resurser med fördel använts och kommer att användas i någon mening i civilbefolkningens tjänst, även i konfliktzoner. Men hur är det med motsatsen?

Bistånd till militären

Officiellt bistånd har alltså enligt konsekvenserna av definitionen ovan traditionellt sett inte kanaliserats till militära ändamål, trots den uppenbara motsättningen mellan brist på av militära styrkor garanterad säkerhet och möjligheter till effektivt biståndsarbete. Inom OECD har frågan faktiskt dryftats, där förespråkare av uppluckring av definitionen inkluderat USA, Kanada och, ta i trä, Sverige. Emellertid har ansträngningarna varit förgäves, något som SIDA applåderat.⁵⁹ SIDA-företrädarna förnekar inte alls behovet av säkerhet före bistånd, men argumenterar icke desto mindre enligt följande:

”En uppluckrad definition devalverar värdet av den biståndsökning som OECD-medlemmar förbundit sig till. Därmed minskar radikalt möjligheterna att uppnå FN:s millenniemål om halverad fattigdom[...]Biståndets kvalitet och effektivitet riskerar att minska. Biståndet förlorar sin nödvändiga långsiktighet och reduceras till isolerade projekt.”

I det första argumentet likställs resurser med effekt, helt i analogi med den helgade enprocentstanken och biståndsbudgeten; i det andra finns någon slags luddig

⁵⁶ SvD 16 maj 2007 http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_228565.svd

⁵⁷ Wikipedia, artikeln *Bistånd*

⁵⁸ Sjukhuset i Busan <http://www.mil.se/int/index.php?c=news&id=29768>

⁵⁹ SIDA, <http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=516&a=29541#>

farhåga om att militära mål alltid är av kortsiktig natur, vilket inte någon annanstans leds i bevis. Sammantaget är den förda argumentationen symtomatisk för den politiskt korrekta debatten: mer resurser är alltid bra, bara de inte går till bomber och granater. Frågan är bara vad som händer med biståndstagarna.

Försvar åt folket

I förekommande fall är det inte alltför främmande att resonera som så, att biståndsinsatser utan undantag kräver säkerhet (vilket understundom uppvisas av flyende Läkare utan gränser) och dessutom att de presumtiva biståndstagare i störst behov av hjälp ofta inte åtnjuter tillräcklig säkerhet. För att därmed utöva effektiva biståndsinsatser med största möjliga verkan, förutsätts de facto militära insatser; ingen kan förneka att befolkningen i Darfur verkligen utgör en av de mest biståndskrävande grupperna idag, alltmedan det impotenta säkerhetsrådets presumtiva insatser ständigt blockeras av diktaturer. Det är alltså ingen omöjlig tanke att resultatet av allokerade biståndsresurser skulle kunna bli mångfalt mer hoppningivande, om också en del av dessa skulle kunna gå till skapandet av säkerhet, genom militära medel, och därmed bana väg för de mest trängande humanitära insatserna.

Just Läkare utan Gränser har i debatten med emfas framfört åsikten att bistånd och försvar inte bör blandas ihop. Lite i skymundan kommer egentligen organisationens enda sakargument: risken att biståndspersonal sammanblandas med försvarsstyrkor eller att de förra drabbas av repressalier för de senares närvaro; problemet är givetvis reellt, men frågan är om biståndsorganisationerna överhuvudtaget skulle kunna operera utan den säkerhet som tryggas med militära medel. Att sedan just Läkare utan Gränser i en del fall riskerar liv och lem även förutan, hindrar inte att många andra organisationers och staters hjälp uteblir. Kommunikationsansvarige hävdar därutöver följande:⁶⁰

”Det finns en grundläggande skillnad mellan försvar och bistånd. Den är enkel, men viktig. Försvarets uppgift är att skydda civilbefolkningen i en krissituation. Biståndets uppgift är att sörja för människors överlevnad genom att tillhandahålla grundläggande rättigheter som mat, hälso- och sjukvård och utbildning. Det kanske kan tyckas mossigt, men denna uppdelning gäller fortfarande i allra högsta grad. Något annat är en oacceptabel attack mot humanitära principer vilket helt strider mot att behoven ska styra vem som får hjälp.”

Det är frestande att ponera vad som händer när ”biståndets uppgifter” är fullkomligt omöjliga att utföra i brist på säkerhet: förmodligen ingenting. Det är precis för dylika fall som det med all tydlighet framgår att de mest behövande aldrig får tillgång till bistånd, något som i uttalandet ovan brännmärks som ”en oacceptabel attack”; det är fascinerande att en organisation som förbinder sig att hjälpa de allra mest behövande tillåter ”humanitära principer” bakbinda biståndet, genom att reflexmässigt vägra avdela biståndsresurser till säkerhet.

Biståndets plats i säkerhetspolitiken

Men, frågar sig vän av ordning, bör verkligen militära medel användas till bistånd? I fallet med fältsjukhusen och säkerställandet av hearts and minds, uppnås egentligen delvis militära mål och kan därmed motiveras utifrån ett dylikt perspektiv. Därutöver kan exempelvis de svenska militära insatserna på Balkan i allmänhet och Kosovo i

⁶⁰ SvD, <http://blogg.svd.se/ledarbloggen?id=5016> (saxat)

synnerhet anses till del vara humanitära insatser genom den därmed möjliga biståndskanaliseringen, men dessa måste till större del ändå betraktas som säkerhetspolitiskt motiverade – Sverige är en del av Europa, och ingen vill att det brinner på bakgården. Däremot kan liknande åtaganden, som de aktuella i Liberia och även i Afghanistan eventuellt kunna vara av en annorlunda karaktär, och att dessa insatser egentligen snarare bör hänföras till biståndsbudgeten, om nu detta vore möjligt – den militära närvaron gör effektivt bistånd till de allra mest behövande sannolik, något som annars vore otänkbart. Ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv skulle det förmodligen bli mer kanoner för pengarna om insatser snarare koncentrerades till Europa och dess närområden och att då och då kasta ett vakande öga på den stora grannen i österled. I detta föreligger egentligen en asymmetrisk relation mellan militära medel och bistånd, där företrädarna för den senare aktören i högsta grad behöver den förra, medan militären har bistånd som en slags kringverksamhet.

I verkligheten exkluderas alla möjligheter från statliga aktörer och på internationell nivå, att med biståndsmedel facilitera effektivt och ändamålsenligt bistånd, allt medan primärt militära resurser avsätts till säkerhetsmässigt tvivelaktiga företag. Att inte på allvar diskutera denna motsättning och underliga ordning är i grunden potentiellt farligt, dels för de mest behövande som aldrig får hjälp i sin brist på säkerhet, dels för de nationalstater vars militärer sysslar med bistånd istället för försvar.

Internationella organisationer

Nationernas Förbund

Som resultat av Fredskonferensen i Paris år 1919-1920 grundades Nationernas Förbund (NF). Förbundets mål var ungefär de samma som för dagens FN: att verka för avvapning, förhindra krig och medla i dispyter mellan länder genom förhandling och diplomati. Även den organisatoriska strukturen var likartad, med tre huvudsakliga organ.

Precis som dagens FN, hade NF ingen egen armé. Vid ingripanden var man tvungen att förlita sig på att världens stormakter ställde upp med soldater och krigsmateriel, vilket de ofta var motvilliga till. Om detta sa Benito Mussolini: ”Nationernas förbund är mycket bra när sparvarna skriker, men till ingen nytta alls när örnnarna flyger”.

Det ska erkännas att NF med framgång verkade för att desarmera flera potentiella konflikter. Som exempel reste Sverige frågan om konflikten med Finland om Ålandsöarna. Dispyten hanterades framgångsrikt av NF och resulterade i ett fortsatt finskt, men autonomt, Åland. Eftersom NF styrdes av flera snarare än få länder ansåg många att egenintressen skulle inverka mindre på beslutsfattandet och att en objektivare och mer sammanhållen hantering av ärenden kunde uppnås. Det gav trovärdighet även i andra frågor än medlingsfrågor. Flera områden som erövrats under första världskriget blev NF-mandat, en protektoratsform som syftade till att förbereda för självstyre.

Svårigheter att samla militära styrkor var inte det enda problemet. NF:s ekonomiska sanktioner mot ett land skapade ingen större nöd eftersom landet kunde handla med icke-medlemmar. NF hade aldrig samma digra medlemsskara som FN. Att den globala ekonomin inte var lika integrerad som under FN:s tid bidrog till att göra ekonomiska sanktioner till ett tandlöst verktyg.

Ännu ett problem var att NF karakteriserades av obeslutsamhet. För att godta en resolution i rådet krävdes, till skillnad från FN, enhällighet. Vissa beslut krävde enhällighet i församlingen, dvs. godkännande från varje enskilt medlemsland. I FN:s generalförsamling kräver viktiga beslut två tredjedelars majoritet. (Detta innebär teoretiskt att en resolution kan gå igenom om länder endast motsvarande åtta procent av världens befolkning röstar för.)

1930-talet var fullt av nederlag för förbundet. Italiens invasion av Abessinien år 1935 ledde till fördömanden och ekonomiska sanktioner från NF, men till ingen nytta. När Japan invaderade den kinesiska delen av Manchuriet år 1933, protesterade NF, vilket ledde till att Japan, som liksom Italien var permanent medlem i rådet, lämnade förbundet. Samma år kom Hitler till makten och omedelbart gick Tyskland ur NF. Utav ren antagonism mot Tyskland, valde Sovjetunionen året därpå att gå med i förbundet, men när Sovjet invaderade Finland år 1939 uteslöts landet ur förbundet. I och med uteslutningen av Sovjet hade NF brutit mot sina egna normer. Endast sju av rådets femton medlemmar (varav tre hade valts in dagen innan) hade röstat för uteslutning, vilket alltså inte var den absoluta majoritet som krävdes av stadgan. En legitimitetskris uppstod och NF upphörde från denna tidpunkt att fungera fram till att dess formella upplösande år 1946.

Förenta Nationerna

Förenta Nationerna (FN) grundades år 1945 och har visat sig vara mycket effektivare än dess företrädare. Under dess verksamhetstid har stora framsteg gjorts, särskilt stora sedan Sovjetunionens fall. Enligt Human Security Report 2005, framtagen av Human Security Center vid University of British Columbia, har antalet väpnade konflikter sjunkit med 40 procent och den totala omfattningen av folkmord sjunkit med 80 procent sedan Kalla Krigets slut. Samma rapport hävdar att antalet människor som dog per konflikt år 1950 var 38 000 personer, medan motsvarande siffra år 2002 är 600 personer. Konflikterna är alltså färre och inte längre lika blodiga. Man menar vidare att internationell aktivism är det huvudsakliga skälet till denna nedgång och att FN:s verksamhet är den mest betydelsefulla aktivism för internationell fred. Samtidigt erkänner författarna att underlaget för denna slutsats inte är entydigt.

En liknande bild ges i en rapport från RAND Corp från år 2005. Trots det väpnade våld som sker i Irak och Afghanistan, är världen sannolikt fredligare i dag än för tio år sedan. Under 1990-talet dog i genomsnitt 200 000 personer i väpnade konflikter varje år. För år 2003 var motsvarande siffra endast 27 000 personer.

Säkerhetsrådet

FN har fem principiella organ: Generalförsamlingen, Säkerhetsrådet, Ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC), Sekretariatet och International Court of Justice (ICJ). Den viktigaste säkerhetspolitiska institutionen är utan jämförelse Säkerhetsrådet. Rådet är ansvarigt organ för att bibehålla internationell fred och säkerhet. I FN-stadgan, kapitel sju, slås det fast att Säkerhetsrådet har makt att ta beslut om ingripande i situationer som innefattar "hot mot freden, brott mot freden eller aggressionshandlingar". I annat fall är Säkerhetsrådet begränsat till att göra undersökningar och utlåta rekommendationer, vilka kan ignoreras utan påföljd.

I kapitel sju i FN-stadgan står det att Säkerhetsrådet kan bevilja tre typer av aktioner: peacekeeping, internationella sanktioner och militärt ingripande (peace enforcing). Alla beslut tagna med stöd av kapitel sju är bindande för FN-medlemmar. Interventioner behöver inte ske i FN:s regi.

Rådets beslut benämns resolutioner. En resolution godkänns om nio av rådets femton medlemmar röstar för beslutet, givet att ingen av rådets fem permanenta medlemmar lägger in sitt veto. De fem permanenta medlemmarna är Folkrepubliken Kina, Frankrike, Ryssland, Storbritannien och USA. De övriga tio medlemmarna väljs över en tvåårsperiod av Generalförsamlingen.

Peacekeeping

I dag verkar ca 70 000 fredsbevarande soldater under FN-flagg på 17 missioner runt om i världen. Budgeten för peacekeeping var under budgetåret 2005-2006 fem miljarder USD.

Avgörande för FN:s framgång har varit dess, jämfört med föregångaren, avsevärt bättre förmåga att samla militära styrkor. Ändå bygger FN på samma frivillighet som NF. Vad är skälet till framgången? Ett skäl har sagts vara peacekeeping, dvs. att FN, till skillnad från NF, har en distinkt ingreppsform, där man går in med den personal, militär såväl som annan, för att bidra till en redan påbörjad fredsprocess. *Peacekeeping* kan handla om att övervaka att parterna uppfyller sina åtaganden, vilket FN lämpar sig väl för, eftersom FN precis som NF uppfattas som en mer objektiv och legitim bedömare än ett enskilt land.

Tanken var från början att peacekeepers aldrig skulle delta i strid. Detta har gjort

det lättare för länder att ställa upp soldater, eftersom direkta strider, med förlust av liv och annan förödelse, snabbt väcker interna protester – i synnerhet när insatsen sker i ett land som uppfattas ha mycket lite att göra med det bidragande landet. Principen att peacekeepers inte ska gå in i strid har visat sig vara problematisk. Detta blev kanske tydligast då flera belgiska soldater i Rwanda år 1994 var tvungna att endast se på medan ett folkmord pågick och slutligen föll de själva offer för oroligheterna utan att ha haft tillåtelse att besvara beskjutningen.

Peace enforcement innebär att FN eller någon annan organisation går in i en konflikt för att upprätta och befästa fred. Ofta innebär det att organisationens soldater tillhör stridande part, såsom skedde i Koreakriget (FN) och i Kosovokriget (NATO).

Ett annat skäl till FN:s förmåga att skaka fram trupper är att förespråkarna för ett internationellt gemensamt ansvarstagande för freden fick ett desto starkare argument för sin sak när proceduren världskrig återupprepades.

Motgångar och framgångar

Enligt US Government Accountability Office är en peacekeepingstyrka från FN åtta gånger billigare än en amerikansk styrka. Enligt en rapport från RAND Corp från 2005 är FN:s peacekeeping-insatser framgångsrika i två fall av tre. Vidare studerar rapporten åtta fall där nationsbyggande efter en konflikt skett i FN:s regi, varav sju har fred i dag, och jämför med åtta fall i USA:s regi, varav endast fyra har fred. Skillnaden i framgång förklaras delvis av att USA har varit benäget att ingripa i svårare situationer än FN.

Goda betyg har alltså getts för FN:s insatser från olika håll. Det finns också exempel då FN inte fullgjort sin uppgift. NATO ingrep i kriget i Bosnien år 1995 som svar på den andra vågen av Markale-massakrerna, där serbiska republikens armé utpekades som angripare. NATO ingrep också mot Jugoslavien i Kosovokriget år 1999 för att förmå serbiska regeringen att få ett slut på inbördeskriget mellan Jugoslaviens armé samt serbiska paramilitära polisstyrkor på ena sidan och Kosovo Liberation Army (KLA) på den andra. FN-mandat för dessa ingrepp är minst sagt skakiga, eftersom Säkerhetsrådet inte hade godkänt NATO:s ingrepp.⁶¹ Samtidigt fanns en stor internationell uppslutning bakom interventioner mot Milosevic-regimen.⁶² Resultaten av NATO:s ingrepp var i stort positiva. Kort efter kriget i Kosovo kunde en stor andel av de kosovoalbanska flyktingarna återvända till sina hem.

NATO kunde ingripa med positivt resultat, men FN stod handlingsförlamat vid sidan av. När fred väl etablerats, lämnades dock ansvaret vidare till FN. Ett annat exempel där FN misslyckats är inbördeskriget i Rwanda år 1994, där konflikten mellan hutuer och tutsier urartade i ett folkmord med hundratusentals döda som konsekvens. Trots att internationella nyhetsförmedlingar visade vad som höll på att hända och trots att en FN-styrka under Kanadas ledning, UNAMIR, fanns på plats, nekade Säkerhetsrådet styrkans förfrågan att ingripa. Under upptrappningen röstade i stället Säkerhetsrådet igenom en minskning av UNAMIR.

Ytterligare misslyckanden var oförmågan att effektivt motverka det andra Kongokriget, år 1998-2002, oförmågan att få fram mat till svältande i Somalia år 1993

⁶¹ Ryssland ställde sig ständigt på Serbiens sida och kunde lägga in sitt veto mot en intervention.

⁶² Interventionen i Kosovokriget fördömdes dock av Ryssland, Kina, Irak, Syrien, Libyen, Algeriet och Iran; inte en skara av demokratiivrare kanske, men fler länder, även NATO-medlemmar, var tveksamma om än inte fördömande. Även FN:s generalsekreterare Kofi Annan var kritisk till att NATO agerat utan FN-mandat.

och oförmågan att avvärja Hezbollah och Fatah.

FN - En effektiv organisation?

I inledningen till detta avsnitt ställdes frågan om internationella organisationer är effektivare än länderna var för sig. Frågeställningen är inte särskilt relevant för andra länder än världens enda supermakt, USA. Vad säger en jämförelse mellan FN och USA/NATO?

Den övre storleksgränsen för en FN-mission är så här långt 20 000 personer. När större fredsskapande operationer har genomförts, har så skett i NATO:s och/eller USA:s regi. I RAND-rapporten pekar man på att FN-missioner konsekvent har varit underbemannade och underutrustade, medan USA-ledda insatser har haft rejäla resurser, framför allt under 1990-talet. Författarna menar vidare att USA stegvis blev bättre och bättre på peace enforcement och nationsbyggande under denna tidsperioden. Operationen i Haiti gick bättre än Somalia, Bosnien bättre än Haiti och Kosovo bättre än Bosnien. USA har gjort framgångsrika peace enforcement-insatser i situationer då FN inte skulle ha klarat av att ingripa, men FN har sedan tagit över och utfört peacekeeping-insatser.

Med vilken strategisk kompetens man genomför sina insatser är en sak. Med all säkerhet kan USA bli bättre på detta än FN, förutsatt att man anstränger sig för att bli än mer effektiv. En annan sak är frågan om USA någonsin kan åtnjuta samma legitimitet som FN och vilken betydelse detta har för resultatet av en insats. För somliga är FN ingen särskilt legitim aktör. Från och med år 2008 sitter Libyen, styrt av Muammar al-Gaddafi, vars verkan för världsfred milt sagt är ifrågasatt, i Säkerhetsrådet. Tveksamma regimer är ständigt representerade i Säkerhetsrådet. Kina och Ryssland är permanenta medlemmar, men knappast några skolboksexempel på demokratier. Fredsforskaren Rudolph Rummel har övertygande argumenterat för att demokrati är det överlägset mest fredliga styrelseskick som har konstruerats. Demokrati är det styrelseskick som med minst sannolikhet leder till democide, dödande av människor utförd av staten. Verksamhet för demokrati är verksamhet för fred. Hur kan länder som inte ens själva är demokratier tillföra något för fred, säkerhet och mänskliga rättigheter genom Säkerhetsrådet?

Poängen är att även om USA anses vara en mindre legitim ingripare i konflikter just nu, så finns förutsättningar för att FN förlorar sitt förtroendekapital. USA var högt ansett efter andra världskriget, men förlorade genom Vietnam-kriget och senare Irak-kriget stora delar av sitt förtroende. Läget är rörligt, men mycket talar för att FN just nu är en effektivare fredsbyggare än USA. Om Sverige ska få så mycket output (fred, stabilitet, handel) som möjligt för sin input (skattepengar, soldater, krigsmateriell), bör man således föredra att verka genom FN framför att ingå i en "coalition of the willing" under USA:s ledning.

Detta förutsätter att FN bestämmer sig för att göra vad som bör göras. Om FN:s Säkerhetsråd negligerar att ingripa mot ett folkmord och USA väljer att gå in, och Sverige kan göra en verklig insats, så bör Sverige överväga att understödja USA, vare sig FN-mandat ges eller ej. Det har funnits alltför många situationer då FN borde ha ingripit men i stället stått handfallen.

Borde Sverige ha deltagit i Irak-kriget? Att avsätta Saddam Hussein var ett gott mål i sig. Men efterspelet har utvecklats till en kostsam fars. Fler och fler länder drar ur sina militära styrkor, trots (eller just därför) att situationen är fortsatt labil. Helt säkert kan brister i planeringen inför invasionen identifieras i efterhand. Utifrån detta och utifrån insatser i andra länder torde kriterier för hur väl genomtänkt en planerad insats

är kunna sättas upp. Med detta som underlag kan Sverige, nästa gång USA eller FN försöker uppnå ett lovvärt mål, bedöma om tillräcklig planering genomförts och om resurserna är tillräckliga för att nå målet. I insatser ger Sverige upp skattepengar och eventuellt människoliv. Att förhastiga sig kan innebära att detta sker förgäves.

Multilaterala insatser blir ofta istället en tävling om att visa så mycket resultat för så liten insats som möjligt, när de väl blir av. Det är förmodligen en anledning till att multilateralitet fungerar mindre bra. Det är viktigare att synas än att göra nytta, framförallt om hägrande FN-poster i hierarkin väntar, liksom de roterande guvernörerna i Kosovo.⁶³

Säkerhetsrådet och multilateralism

För FN:s del ett problem i det stora kravet på legitimitet och konsensus. Det är ingen svårighet att föreställa sig att det är betydligt enklare och innebär mindre risker att utöva diplomati än militär intervention; diplomati har givetvis en reell roll i konflikthantering, men kan inte bedrivas utan möjlighet att faktiskt kunna ta till våld – ord utan hot bakom övertygar inte skrupelfria diktatorer. Likt diskussionen om att det är bättre att synas än att verka, förefaller det lämpligare att agera diplomatiskt in absurdom än att intervensera. Till del handlar det om att diplomati anses förfinat och eftersträvansvärt i alla situationer, medan bilder av soldater beväpnade till tänderna framkallar bestörtning; utöver det är det förstas mycket mer att förlora för en agerande part, i ekonomiska och opinionsmässiga termer, för att inte tala om stupade soldater. Det multilaterala imperativet ger vid handen att det är bäst att faktiskt vänta på att andra agerar, för att inte lida egna förluster i resurser och prestige.

Därför är FN bara uppgiften mäktig i de få fall där säkerhetsrådets medlemmar har starka gemensamma intressen och därmed når enighet för resolut ingripande. Historien visar hur sällsynt dylika situationer uppstår och hur sällan dessa aktioner faktiskt kongruerar med det största mänskliga behovet och lidandet.

Förenta nationerna och bistånd

Det är måhända inte underligt att oerhört få organisationer åtnjuter ett sådant förtroende i den svenska folksjälen som Förenta Nationerna. Fraser som ”utan mandat från FN:s säkerhetsråd” väcker oerhört starka känslor i vissa politiska läger, och det är inte utan anledning man kan fråga sig om FN skulle kunna vara den ultimata aktören och verkställaren för den slags militära och humanitära samverkan som ofta krävs för effektivt bistånd?

För att svaret på frågan ska vara jakande, måste ett par förutsättningar hos organisationen uppfyllas: den måste kunna skapa säkerhet, och den måste kunna bedriva effektivt biståndsverksamhet. Förmågan att skapa säkerhet kan uppdelas i brist eller närvaro av politiska ambitioner och rent militär kapacitet. Som tidigare konstaterats finns en tydlig tendens där FN:s insatser inte sätts in i de svåraste oroshärdarna, där istället USA i regel – om någon – tar på sig ansvaret för regionens stabilitet. Dessutom tenderar FN att främst utnyttja peacekeepingstyrkor, vilket exemplifierats i åtskilliga fall i historien. Bland annat Rwanda, Balkan och nu senast Darfur belyser med all nödvändig klarhet hur kort endast militär kapacitet räcker – politisk vilja är naturligtvis en absolut förutsättning. Många är de tillfällen då Blå Baskrar i såväl Afrika som på Balkan tvingats passivt se på när byar sticks i brand och

⁶³ Maciej Zaremba, *Koloni Kosovo*, artikelserie i *Dagens Nyheter*, sommaren 2007.

oskyldiga civila mejas ned, medan truppernas mandat sällan reellt innefattat annat än självförsvar.

Fallstudie Darfur

Konflikten i Darfur kan tjäna som ett gott exempel för att belysa problematiken. Sudan har, som många andra afrikanska länder, en våldsam historia. I all korthet har de norra delarna och centralregeringen dominerats av muslimer, medan de södra delarna av landet räknats till kristna och animistiska; radikala islamiska krafter har de senaste decennierna vunnit och förlorat i makt, med påföljande försök att implementera sharia-lagar i landet. Upptäckten av olja i södra Sudan har också förvärrat situationen, där regeringstrupper positionerats runt strategiska platser. Den aktuella konflikten i sydvästra Sudan i Darfur initierades 2003 av olika rebellgrupper, vilka hävdade att regionen marginaliserats politiskt och ekonomiskt i årtal. Centralmakten blev till en början hårt åtgången, men vinden vände efter att de nu ökända Janjaweed, fritt organiserad arabisk milis, utrustats och släppts lös bland de afrikanska byarna i syfte att reducera befolkningsbasen för rebellerna: kort sagt, bedriva etnisk rensning. Konflikten har hittills krävt minst 200000 mänskliga liv och skapat runt 2 miljoner flyktingar – och världen ser på.⁶⁴

FN har visserligen inte underlåtit att agera. Det har skrivits resolutioner och regimen i Khartoum samt olika rebellgrupper har fördömts. Redan (i dessa sammanhang) 2004 etablerade Afrikanska Unionen en styrka som syftade till att skapa och bevara säkerhet – den är illa utrustad, underbemannad (Sudan tillät initialt bara 3300 man, men har växt till 10000) och klarar inte på något sätt att skydda befolkningen. Det diplomatiska trycket på regimen har varit svagt och med oenad front, särskilt som länder som Ryssland och Kina tidigare använt sina veton för att förhindra åtal för krigsförbrytelser; Kina har oljeintressen i Darfur, vilket komplicerar situationen.⁶⁵

Intensifierade samtal om en effektiv insats garanterande säkerhet har förts i takt med att det blivit alltmer uppenbart att den afrikanska styrkan misslyckas. Alla ansträngningar har ständigt förhalats och obstruerats av regimen i Khartoum, även om ett offentligt godkännande för en FN-styrka, dock bemannad av afrikaner endast, på sistone uppkommit. En nyckelomständighet i fallet är att varje intervention har varit föremål för just regimen godkännande; utan gillande från Khartoum har ingen styrka legalt kunnat sättas på marken.

Afrika i allmänhet är ett för det internationella samfundet inte alltför brännande ämne. Kostnaderna av alla konflikter på kontinenten i mänskliga liv och lidande är astronomiska, speciellt i relation till de ändå begränsade men mycket uppmärksammade europeiska oroshärdarna, som Balkan. Ändå verkar den politiska viljan att skapa fred inte finnas, enär säkerhetsrådet inte med kraft drivit igenom en styrka på marken. Det finns inte vilja att offra resurser och mannar för att lösa en konflikt som ingen är reellt intresserad av.

North Atlantic Treaty Organization

Den 4:e april år 1949 signerades *North Atlantic Treaty* av tio västeuropeiska länder samt USA och Kanada. Dessa länder förband sig därmed att upprätthålla ett kollektivt

⁶⁴ <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1230&l=1>

⁶⁵ <http://www.omvarldsbilder.se/2005/050124.html>

försvar inom norra atlantregionen och att, utifall någon av dem blir attackerad, besvara aggressionen.⁶⁶ NATO är således regionalt begränsad, vilket är det formella skälet till att NATO inte ingrep vid invasionen av de brittiska Falklandsöarna.⁶⁷

Efter att Sovjetunionen nekats att gå med NATO år 1954 och Västtyskland blev medlem året därpå, bildades Warszawa-pakten. Kalla Krigets motståndare hade formats. Fram till Warszawa-paktens upplösande, år 1991, var NATO fokuserat på att samordna ett försvar mot en eventuell sovjetisk attack. Efter Kalla Krigets slut har NATO tvingats finna en ny roll med en annan målsättning och en annan struktur. Ibland utpekas NATO:s expansion [österut] som ett försök att isolera Ryssland i Kalla Krigets anda. I dag är antalet medlemsländer i NATO 26 och Albanien och Kroatien blir medlemmar från och med år 2009.

Den 28 februari år 1994 genomförde NATO sin första militära aktion (Banja Luka-incidenten), när sex bosnisk-serbiska stridsflyg gjorde intrång på en ”no-fly zone”. Amerikanska F-16 lyfte från marken och sköt ner fyra av inkräktarna.

Den elva veckor långa bombningskampanjen under Kosovokriget, år 1999, var NATO:s första storskaliga militära aktion. Konflikten slutade när Milosevic, efter diplomatisk insats av Ryssland, accepterade FN-resolution 1244, som i stort sett gick ut på att Kosovo ställdes under FN:s administration och en NATO-ledd fredsbevarande styrka, KFOR, auktoriserades.

Efter attackerna den 11 september har NATO även genomfört ett antal anti-terrorinitiativ.

ISAF

År 2003 inleddes NATO:s första insats utanför dess egentliga verksamhetsområde, Europa och Nordamerika, när man tog över kontrollen över International Security Assistance Force (ISAF). Insatsen tog sin början i december år 2001 och omfattar i dag ca 35 500 personer. ISAF:s syfte är att verka för säkerhet och utveckling i Afghanistan.

I NATO-operationer kan det land som bidrar med trupper ställa krav på hur trupperna får användas. Följaktligen är det framför allt amerikanska, kanadensiska och nederländska soldater som verkar i södra Afghanistan, där större delen av stridigheterna sker. Flera av de övriga deltagande länderna har ställt större krav på försiktighet. Franska, tyska och italienska trupper befinner sig framför allt i den lugnare norra delen. Här finner man Mazari Sharif, Afghanistans fjärde största stad, där de fredsbevarande styrkorna leds av Sverige.

Sverige i NATO?

Sverige deltar i ISAF i Afghanistan och KFOR i Kosovo. Man deltar, om än i begränsad omfattning, i SFOR i Bosnien-Hercegovina. Alla dessa insatser sker i NATO:s ledning och Sveriges deltagande sker inom PFF:s ramverk. Det har funnits en önskan att göra insatser från svensk sida och dessa sker ofta under NATO:s ledning. Därför har det

⁶⁶ Det specificeras inte hur en aggression ska besvaras. Alltså är ett militärt svar, som oftast antas vara vad som avses, inte obligatoriskt. Arga brev går också bra.

⁶⁷ Faktum är att USA var bundet till att försvara båda sidor i konflikten, till Storbritannien genom NATO och till Argentina genom Rio-pakten. Det speciella förhållande som historiskt har funnits mellan USA och Storbritannien talade för att USA skulle understödja Storbritannien. I Reagan-administrationen fanns dock en fruktan för att dess kamp mot kommunismen skulle missgynnas av att komma i konflikt med den anti-kommunistiska junta som styrde Argentina. Contras hade tränats i Argentina. Säkert är detta ett skäl till NATO:s försiktighet i konflikten.

varit naturligt att samarbetet med NATO har fördjupats, i synnerhet sedan Sovjetunionens fall gjort detta mindre kontroversiellt. Tilläggas kan att den försvarspolitik som EU kommer att bedriva sannolikt utgår från NATO, snarare än från att bygga upp en oberoende egen organisation.

Samarbete innebär att olika länder kan fokusera på att träna olika förband som är duktiga på sina respektive uppgifter. På så vis kan effektivitet vinnas. Ett NATO-medlemskap skulle innebära att svenska insatsstyrkor kan anpassas och dra nytta av NATO:s resurser. Ett utökat samarbete utmynnande i medlemskap förefaller vara en naturlig utveckling i strävan efter fred. I tider när ett demokratiernas förbund diskuteras kan det vara på sin plats att påpeka att ett sådant i realiteten redan existerar. Det kallas NATO.

OSSE

Organization for Security and Co-operation in Europe, på svenska Organisationen för Säkerhet och Samarbete i Europa, OSSE, för är en internationell organisation som fungerar som forum för politisk dialog. Dess uttalade mål är att säkra stabilitet i dess medlemsländer genom demokratiska metoder och förbättrad statshantering. Organisationen har en personal omfattande drygt 3500 personer. 56 stater är medlemmar, däribland USA, Ryssland, Turkiet, Kanada och i princip alla europeiska länder.

Den äldsta delen av OSSE är *Office for Democratic Institutions and Human Rights*, som bildades år 1990. Den är baserad i Warszawa och är kanske mest känd för sin verksamhet inom valövervakning. För att förhindra valfusk, har ODIHR observerat över 150 val, bland annat i Afghanistan, och skickat ut fler än 15 000 övervakare. En annan viktig del av OSSE är *Office of the Representative on Freedom of the Media* som fungerar som vakthund för yttrandefriheten i medlemsländerna.

OSSE tar ett omfattande grepp för att verka för internationell säkerhet. Organisationen verkar för att stoppa spridandet av illegala vapen och ger hjälp att förstöra beslagtagna vapen. Man övervakar gränser och arbetar för rehabilitering och konfliktprevention i post-konfliktområden. Stöd ges för att skapa varaktiga demokratiska institutioner, vari valövervakning är en viktig del. Understöd för polisverksamhet är också en viktig del av organisationens verksamhet.

OSSE var en liten organisation fram tills den valdes att organisera valet i Bosnien-Herzegovina år 1996. Sedan dess är organisationen etablerad inom sina områden och anses fylla en viktig roll för internationell fred och säkerhet.

Vapenexport

I Sverige kontrollerar Inspektionen för strategiska produkter, ISP, Sveriges export av krigsmateriel och så kallade produkter med dubbla användningsområden; det vill säga sådana produkter som kan användas för såväl civilt som militärt bruk. ISP implementerar dels svensk lagstiftning i form av lagen (1992:1300) om krigsmateriel och lagen (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden, dels ingångna avtal inom ramen för FN och EU.⁶⁸

Krigsmaterielexport är ett problematiskt område för liberaler. Å ena sidan innehåller liberalismen långtgående principer om frihandel och fri företagsamhet, som kräver att staten inte inskränker etableringsrätten för företag, deras rätt att välja

⁶⁸ Inspektionen för strategiska produkter, <http://www.isp.se/sa/node.asp?node=375>

kunder eller deras möjligheter att sälja sina produkter över nationsgränserna. Å andra sidan har försäljning av strategiska produkter säkerhetspolitiska dimensioner, som kan få stora konsekvenser för den säkerhet och frihet som staten är till för att skydda.

Låt oss anta att total frihandel råder, även med krigsmateriel. I ett sådant läge kan ett företag i Sverige exempelvis sälja komponenter till ett iranskt kärnvapenprogram, och göra detta helt öppet. Ett problem härvidlag är naturligtvis att detta agerande framstår som ett uttryck för svenska statens sympatier med de iranska kärnvapenambitionerna, snarare än som ett uttryck för statlig neutralitet vis-à-vis företag som verkar i landet. Det betyder naturligtvis också att företag på svensk mark riskerar att utsättas för sabotage eller regelrätta militära angrepp från en part som befinner sig i krig. Detta är mycket problematiskt ur liberal synvinkel. Företag som säljer kärnvapentechnologi till Iran kan förvänta sig att bli angripna av någon som tagit på sig ansvaret att stoppa det iranska kärnvapenprogrammet. Det är inte rimligt att ett sådant företag ska kunna påräkna skydd av exempelvis svenskt jaktflyg och luftvärn i händelse av att det angrips från luften. Svenska skattebetalare ska inte tvingas bära kostnaderna för att försvara diktatorerna i Teheran. Å andra sidan kan svenska staten inte fränhända sig försvaret av ett företag på sitt territorium utan att också upphöra att vara en stat i Webers mening – ett våldsmonopol på ett givet territorium.⁶⁹ Lösningen blir således att den svenska staten själv förbjuder företaget ifråga, det vill säga reglerar vapenexporten. Sammanfattningsvis möter den stat som har total frihandel med krigsmateriel ett trilemma:

1. Behåll frihandeln och tillåt andra aktörer att agera med våld mot krigsmaterieltillverkare på det egna territoriet.
2. Behåll frihandeln och tillåt inte andra aktörer att agera med våld mot krigsmaterieltillverkare på det egna territoriet.
3. Reglera handeln.

Eftersom 1 leder till att staten upphör att vara en stat och 2 kan leda till obegränsade statsutgifter bör staten välja 3.

Det är viktigt att notera att problemet bara uppstår i samband med export till förtryckarregimer. Export av krigsmateriel till fria stater är inget problem. Förtryckarregimer eller terrororganisationer som ogillar att fria stater beväpnar sig kan förvisso vilja slå till mot företag som tillverkar den fria världens vapenarsenal, men skydd mot detta faller inte under alternativ 2, utan är precis det skydd som företaget betalar skatt för att erhålla. Om al-Qaida slår till mot Bofors för att Bofors säljer den avancerade artillerigranaten Excalibur till USA som använder den i Irak så är det naturligtvis den svenska polisens skyldighet att skydda Bofors. Men någon skyldighet att skydda Bofors från ett amerikanskt angrepp om företaget skulle sälja till al-Qaida finns inte. Tvärtom bör sådan försäljning förbjudas. Det är själva innebörden av en moralisk vapenexport.

Men var går gränsen för vad som är krigsmateriel? Om ett svenskt företag exporterar kollegieblock till den kubanska polisen så kommer de uppenbarligen att användas som en kugge i ett förtryckarmaskineri. Betyder det att en kubansk frihetsrörelse har rätt att sabotera fabriken i Sverige – det vill säga i förlängningen att Sverige borde reglera även den sortens export? En sådan ordning är emellertid orimlig.

⁶⁹ Weber, Maximilian: *Politik als Beruf*, (1919)

Ett skäl är att många förtryckarländer är planekonomier. Det betyder att all export till dem sker till staten, det vill säga till förtryckarmaskineriet. Att förbjuda all export till slutna planekonomiska länder är dock kontraproduktivt för den som vill sprida friheten. Berlinmurens fall och Östeuropas frigörelse anses allmänt ha berott delvis på de stigande förväntningarnas missnöje: befolkningar som alltmer kom i kontakt med det västerländska levnadssättet kunde själva kontrastera sin grå och torftiga tillvaro mot vad som vore möjligt med mer frihet. Det är ett viktigt säkerhetspolitiskt instrument. Detsamma kan sägas om Folkrepubliken Kinas IT-isolationism. Den rimliga strategin är inte att vägra exportera datorer av rädsla för att de ska användas i övervakningssamhället, utan snarare att bejaka en teknikutveckling som på sikt urholkar diktaturens grepp över människorna och kan bidra till att öka tankens frihet i det kinesiska samhället.

Hur kan en sådan linje motiveras mer moralfilosofiskt? Den ovanstående skissen är blott pragmatisk. Ett argument är att motståndet mot en förtryckarstat måste se ut på ett visst sätt. Den som vill bekämpa Sovjetunionen bör inte stjäla fisk på GUM i Moskva, utan snarare bekämpa KGB och de väpnade styrkorna. Det faktum att hela samhället i en totalitär stat per definition formellt är införlivat i förtryckarmaskineriet betyder inte att hela samhället blir ett legitimt mål för våldsamt motstånd. Stora delar av samhället är ändå att betrakta som ockuperade oskyldiga offer, snarare än som förövare och ockupanter. Med en sådan linje blir det följaktligen också tillåtet att exportera fisk till Sovjetunionen, men inte kryssningsrobotar.

Sammanfattningsvis bör en fri stat reglera vapenexporten på så vis att krigsmateriel och strategiska produkter enbart får exporteras till fria stater, medan alla andra produkter utan inskränkning får säljas även till diktaturer. För Sveriges del borde detta innebära att ISP får i uppgift att fortsätta sitt deskriptiva arbete med att utvärdera vad som är strategiska produkter, men att den normativa basen förändras: svenska vapen bör inte längre per definition förhindras att komma till användning i krig, utan snarare att komma till användning på förtryckarnas sida.

Etik och moral

Pre-emptive strike

Pre-emptive strike innebär att ett land anfaller ett annat, med motiveringen att de gör det för att förhindra att själva bli utsatta för våld. Att ett land har rätt att bruka våld i självförsvar ifrågasätts av få, men vilka principer gäller när en stat som ännu inte blivit anfallen upplever ett reellt hot?

I teorin

I en situation som inbegriper två personer är det inte svårt att försvara rätten att slå först, då man befinner sig i en situation där man upplever ett konkret och potentiellt hot. I svensk juridik benämns detta exempelvis nödvärn och är en grund för ansvarsfrihet.⁷⁰ Borde då inte en stat ges samma rättighet? Liknelsen haltar på flera plan, främst gällande möjligheterna till våld och informationsproblematiken. Att mafioson framför mig inte är vänligt inställd och har dragit kniv är något som är enkelt för mig att uppfatta och i efterhand beskriva, men att upptäcka att en annan stat planerar att utföra en operation mot den egna staten är långt svårare. En enskild person kan endast utföra en relativt begränsad mängd våld, framförallt om denne är obehärdad, medan en stat som har tillgång till olika former av artilleri kan döda åtskilliga och åsamka en enorm materiell skada. Dessa invändningar är dock inte av moralisk utan av teknisk karaktär. Principiellt råder ingen skillnad mellan statens och individens handlingsutrymme.

En stat ställs med andra ord inför ett komplext informationsproblem innan de kan använda våld. Om det inte är så att den andra partnern faktiskt har tänkt använda sig av våld kan pre-emptive strike inte moraliskt rättfärdigas. Hot är en form av indirekt våld, varför den andra staten får anfallas om den utgör ett hot, i enlighet med vad nödvärnslagen stipulerar.

En mer utilitaristisk syn på pre-emptive strike skulle landa i ungefär samma slutsats, där den främsta svårighetsgraden blir informationsinhämtning och kalkylerande. Hur många liv kommer att förloras vid en attack jämfört med hur många som sparas? Kravet på beslutsfattaren vid ställningstagande till en pre-emptive strike blir, som alltid när man skall tillämpa utilitarism, väldigt höga. Är det ens möjligt att göra kalkyler över antalet döda och skadade vid olika former av scenarion och sedan välja den metod som minimerar lidandet? Om beslutsfattaren inte fattar det bästa beslutet har denne handlat moraliskt felaktigt. Dock tycks även utilitaristisk etik kunna ge stöd för pre-emptive strike, givet att man har gjort sitt yttersta för att samla och analysera all tillgänglig information korrekt. Som vi kommer att återvända till senare, är statens ansvar måhända främst riktat mot de egna medborgarna, vilket innebär att kalkylen får ett något annorlunda utseende. Det har alltså visat sig att det bör finnas ett stort filosofiskt stöd för pre-emptive strikes, givet att man har god tillgång till information.

⁷⁰ Svea Rikes lag, *Om allmänna grunder för ansvarsfrihet (nödvärn)*, kap 24, § 1, p.1

I praktiken

Det kanske tydligaste exemplet på ett korrekt genomfört förebyggande anfall var då Israel under sexdagarskriget valde att förekomma Egypten och slå ut deras flyg. Informationen angående Egyptens och övriga grannländers intentioner var tydliga och genom sitt förebyggande anfall minskade troligen antalet stupade i kriget. Motsatt exempel är givetvis det andra Irakkriget, då varken massförstörelsevapen eller kopplingar till al-Qaida visade sig finnas trots vad alla västerländska underrättelsetjänster trodde. Irakkriget visar väldigt tydligt de otroliga svårigheter som finns med att beräkna hoten mot den egna nationen.

Collateral damage

Med *collateral damage* menas det oavsiktliga skadandet av civila personer och byggnader då man genomför ett militärt anfall. Den collateral damage som ett större anfall med pansar, artilleri eller flyg medför, orsakar svåra filosofiska problem för de som bekänner sig till rättighets- eller pliktetik. Om varje människa har en absolut rätt att slippa bli utsatt för våld, alternativt att vi har en plikt att inte skada andra oskyldiga, hur kan vi då motivera att människor ändå dör för det allmänna bästa?

Argumentationen kan brytas ned i tre fall, beroende på om den collateral damage som uppstår är följden av åtgärder vid ett försvars- respektive anfallskrig, samt vid försök att förintä en diktatur. Eftersom anfallskrig i strikt bemärkelse inte är möjliga att moraliskt motivera blir frågan om collateral damage i det fallet irrelevant. Om man istället genomför ett försvarskrig bär den angripande parten ansvaret. Robert Nozicks berömda tankelek huruvida det var rätt att skjuta pansarskott mot en stridsvagn med påklistrade slavar, där förvisso besättningen kränkt ens rättigheter men de stackars slavarna på sidorna var oskyldiga, kan lösas genom att lägga skulden på personen som har klistrat fast slavarna på stridsvagnen. Om inte denne hade inlett kriget, skulle de oskyldiga inte ha drabbats. Det verkar dock orimligt att detta skulle innebära *carte blanche* när det gäller all militär aktivitet, men det innebär i alla fall att det är möjligt att genomföra attacker som medför collateral damage. Bedömningen gällande hur mycket skada på civila som får göras och vilka regler som skall skapas för att bedöma värdet av olika mål mot hur stora civila förluster blir då en mer teknokratisk process som idag finns inom olika just-war projekt.⁷¹

Kan då collateral damage även tillåtas när syftet med kriget är att avsätta en diktator och befria dennes förslavade befolkning? Det verkar här som om det inte finns något direkt givet svar att hämta från rättighetsetiken. Man kan å ena sidan hävda att anledningen till att kriget genomförs är för att stoppa de brott som begås av diktatorn och därigenom hamnar allt ansvar för collateral damage på dennes axlar. Å andra sidan förvandlas ett sådant ställningstagande lätt till en punkt på ett sluttande plan där det kan vara svårt att sätta collateral damage-ansvaret i relation till den påstådda, ursprungliga rättighetskränkningen. Allt ansvar för de befriande stridande styrkorna kan rimligtvis inte lämpas över på diktatorn och dennes förtrogna. I ett försök att befria Sverige från den tv-licenstvingande, skatteälskande förtryckare som har berövat undersåtarna deras rättmätiga frihet har USA förmodligen inte rätt att asfaltera Norge, för att ta ett hypotetiskt exempel. Frågan om det är rätt att avsätta en diktator eller inte är förvisso en annan, men problemen med oskyldigt dödande vid denna process måste självfallet vägas med.

⁷¹ Se t.ex. <http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Roblyer/RoblyerOP.pdf>

Ur en mer utilitaristisk synvinkel blir resonemanget betydligt enklare, eftersom det då bara blir en fråga om hur man maximerar effektivitet och minimerar oskyldigt drabbade. Denna etik är dock inte särdeles användbar för att motivera säkerhetspolitiska åtgärder. Det är ingalunda viktigt huruvida finländarnas försvar av sin nation under Finska Vinterkriget och Fortsättningskriget resulterade i mer totalt lidande än om de gett upp inför de överväldigande sovjetiska styrkorna. Den egna statens huvudbry utgörs rimligen inte av den angripande maktens förluster.

Dessa kalkyler kan givetvis gälla vid alla former av krigsföring, där mängden collateral damage får bedömas mot vad det nu är som kan vinnas. Hur många oskyldiga det är rätt att offra för att garantera tillgång till exempelvis viktiga oljekällor är givetvis en märklig ekvation men borde för utilitaristen vara möjlig att göra. Likadant vid bombanfall och även vid större operationer emot andra länder, till exempel med motiveringen att avsätta en diktator. Vid de amerikanska atombomberna över Hiroshima och Nagasaki verkar dock många liv ha sparats tack vare att ett stort antal civila offrades. Avskaffandet av diktaturer blir också lättare att rättfärdiga, om man tänker på det stora antal personer som kommer att födas och växa upp i ett fritt land, även om det givetvis förutsätter att demokratiskapandet går väl. Det verkar vila ett tungt ansvar på den angripande partnern att garantera att boten icke blir värre än soten.

Uppgifter för Försvarsmakten

Försvarsmaktens fyra uppgifter – att *förebygga* konflikter, *dämpa* konflikter, *skydda* svenskt territorium och svenska medborgare och *försvara* landet mot väpnade angrepp – är i grunden relativt okontroversiella.⁷² En närmare undersökning kan dock konstatera att exakt hur dessa uppgifter skall definieras vållar vissa besvär.

Försvarsmaktens uppgift att – i samverkan med andra myndigheter – försvara svenska medborgare borde exempelvis tolkas som att svenskar som sitter i fängelser i länder vars rättsskipning vi finner förkastlig bör befrias. Det vore en god och principfast linje, helt i enlighet med vad som alltså redan stipulerats. Rent praktiskt skulle en följd således vara ett fritagningsförsök av svensken Dawit Isaak som sitter fängslad i Eritrea för sina journalistiska handlingars skull. Fri press tilltalar däremot inte Eritreas makthavare. Poängen är att Sverige bör försvara Dawit Isaaks rättigheter även om priset är ett kraftigt fördömande och risk för fortsatta konflikter med Eritrea. Samtidigt bör de svenska medborgarna förstå att precis som när försäkringsbolagen inför vissa begränsningar gällande klienternas beteende bör den svenska staten införa vissa restriktioner utanför vilka statens ansvarstagande ej existerar. I viss mån existerar detta redan i form av UD:s omvärldsanalys och medföljande rekommendationer med avseende på besök i olika länder och deras regioner.⁷³ Denna säkerhetspolitiska analys skulle således kunna vidgas en aning och syfta till att markera gränsen för det svenska samhällskontraktets ansvarsområde.

Noterbart är att det skulle skapa gigantiska free-rider-problem om även utländska medborgare av Sverige skulle garanteras säkerhet i diktaturen, främst om dessa diktaturer inte utgör ett hot mot svenska intressen. Den sortens filantropisk intervention som det skulle innebära att exempelvis frita politiska fångar ur kinesiska fängelser är förvisso behjärtansvärd men frågan är om svenska skattebetalare bör finansiera aktionen. Samtidigt innebär det faktum att den svenska Försvarsmakten inte bör inkludera dessa militära handlingar bland sina uppgifter ingalunda att Sverige bör förhindra dessa från att ske. Finska Vinterkriget är ett gott exempel på hur stora svenska frivilligstyrkor rekryterades och sattes in i strid för att skydda den svenska friheten, en insats som få utanför det forna Sovjet idag kritiserar. Enligt svensk lag gäller att den som ”värvar folk till främmande krigstjänst eller därmed jämförlig tjänst” kan dömas till fängelse för olovlig värvning om inte tillstånd har inhämtats från regeringen.⁷⁴ Det är vår uppfattning att regeringen bör ge sådana tillstånd när det handlar om militära insatser mot diktaturer, i likhet med bekämpandet av de sovjetiska förbanden i Finland. Denna åsikt innebär dock att synen på begreppet våldsmonopol förändras något. Istället för att, som tidigare, uppfattas främst som ett utförar- eller finansieringsmonopol blir själva monopolet ett tillståndsgivande organ.

Det för många liberaler svårhanterliga begreppet solidaritet utgör nästa punkt på genomgången av försvarsmaktens uppgifter. I världen idag finns någonting som i brist på bättre klassifikation kan benämnas en västerländsk gemenskap bestående av fria och demokratiska länder, där Sverige i allra högsta grad ingår. I princip rör det sig om Nordamerika, Europa, Australien, Nya Zeeland och Israel, även om gränsdragningsproblematiken är teoretiskt svår. Syftet med att även öppet erkänna

⁷² Försvarsmakten, *Militärstrategisk doktrin*, 2002.

⁷³ Resklar - UD:s råd inför utlandsresan, <http://www.regeringen.se/sb/d/6998>

⁷⁴ Svea Rikes lag, Brottsbalken, kap 19, §12

denna kulturella gemenskap är att för omvärlden påpeka att våra intressen är gemensamma och ett stort hot riktat mot ett av dessa länders demokratiska modell är ett hot riktat mot oss alla. Det innebär inte nödvändigtvis att Sverige bör agera i alla lägen men däremot bör Sverige uppfatta riktade hot mot meningsfränder som just hot riktade även mot den svenska demokratin. När Danmarks ambassad står i lågor är detta möjligen ytterligare förtydligat. Trots det missade många av medborgarna i de nordiska demokratierna just denna poäng.

Mycket skiljer sig gällande synen på den svenska Försvarsmakten och dess syfte mellan exempelvis denna rapport och regeringens åsikter. Även om vi häri pläderat för våra tankar på området bör vi således förhålla oss ödmjuka inför möjligheten att våra analyser brister och vår bakgrundsinformation är alltför rudimentär. Många svårlösta frågor återstår ännu. När det gäller den filantropiska interventionismen exempelvis kräver ett avståndstagande att det omvittnat internationalistiska draget i liberalismen måste reduceras. Man kan dock i högst liberala ordalag argumentera för att en gräns intet annat är än ett streck på en karta, fullständigt utan moralisk innebörd. Vi kan möjligtvis förhålla oss till dessa gränser på ett pragmatiskt vis men endast med betydligt större svårigheter på ett etiskt plan. Om vi är beredda att skydda svenska medborgare som inte betalat skatt för detta skydd – barn exempelvis – varför är ska då inte utländska medborgare, vilka inte heller delfinansierat insatserna, uteslutas? Frågan får hänga i luften. Debatten fortsätter förhoppningsvis även efter denna skrivelses sista punkt.